

Sanna Heinonen

**PUHEKIELISYYDEN TOTEUTUMINEN
SUOMALAISESSA SANOMALEHDESSÄ**
– Hesarissa festaroitiin heinäkuu

Viestintätieteiden tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma

Pro gradu
Heinäkuu 2019

Tampereen yliopisto
Viestintätieteiden tiedekunta
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Kesäkuu 2019

HEINONEN SANNA: Puhekielisyyden toteutuminen suomalaisessa sanomalehdessä
– Hesarissa festaroitiin heinäkuu
Pro gradu -tutkielma, 49 sivua

Tämän sosiolingvistisen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia puhekielen muotoja löytyy sanomalehtitekstistä kirjoitettuna. Samalla tutkin, onko lehtien puhekielisyyys muuttunut 20 vuoden aikana. Aineistona on Helsingin Sanomien lehtijuttuja vuosilta 1997 ja 2017 ja menetelmänä sisällönanalyysi.

Tutkimuksessani kävi ilmi, että lehden kaikilla osastoilla esiintyy puhekielisyyksiä ja toimittajat käyttävät niitä omassa kerronnassaan vähintään yhtä paljon kuin lehtijuttujen haastateltavien kerronnaksi kirjoitetussa tekstissä.

Selvästi eniten toimittajat käyttävät yleispuhekielisiä sanoja ja seuraavaksi eniten murretta. Murretta pidetään arvokkaana kielenkäyttönä, mutta silti sen määrä lehtiteksteissä on vuonna 2017 selvästi pienempi kuin vuonna 1997. Murteellisista havainnoista voidaan päätellä, että yleisten ja neutraalien puhekielen piirteiden käyttö on lisääntynyt, mutta leimautuneet ja karuttavat aluepuhekielisyydet sekä elävät paikallisuudet ovat selvästi vähentyneet. Puhekielistä rakenteista lehtiteksteissä löytyy inkongruenssitapauksia ja omistusliitteettömiä rakenteita, ja näiden määrä on eri vuosina ollut samansuuntainen.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Avainsanat: puhekieli, journalismi, lehtiteksti, sitaatit, murre

Sisällysluettelo

1.	JOHDANTO	3
1.1	<i>Johdanto ja tutkimuksen lähtökohdat</i>	3
1.2	<i>Tutkimuskysymykset</i>	6
2.	TUTKIMUSKOHTTEEN ESITTELY JA AIEMPI TUTKIMUS	7
2.1	<i>Puhekielen ja kirjakielen piirteet</i>	8
2.1.1	Puhuttu kieli ja kirjoitettu kieli	9
2.1.2	Haastattelut, sitaattit ja puhekieli	10
2.1.3	Murteet ja nykypuhekielen piirteet	12
2.2	<i>Puhekieltä koskevat tutkimukset lehtiteksteistä</i>	14
3.	MENETELMÄT JA AINEISTO	17
3.1	<i>Aineistona Helsingin Sanomat 1997 ja 2017</i>	18
3.2	<i>Analyysin haasteet</i>	20
3.3	<i>Sisällönanalyysi</i>	22
4.	AINEISTON ANALYYSI	26
4.1	<i>Yleispuhekieliset sanavalinnat</i>	27
4.2	<i>Murteellisuudet</i>	28
4.3	<i>Puhekielisten sanojen jakautuminen sanaluokittain</i>	30
4.4	<i>Puhekieliset rakenteet</i>	31
4.5	<i>Kuka ja missä käyttää puhekieltä?</i>	34
4.6	<i>Kokoavia havaintoja koko aineistosta</i>	37
5.	POHDINTA	45
6.	YHTEENVETO	47

1. Johdanto

Tässä luvussa kerron, miten valitsin tutkimusaiheeni ja millainen on oma tutkijapositioni. Lisäksi esittelen tutkimuskysymykseni ja kerron, miten aion niihin vastata.

1.1 Johdanto ja tutkimuksen lähtökohdat

”Kyllä minä tiijän miten näitä tehhään (--)” aloittaa haastateltava puheensa Helsingin Sanomien sivulla 10 heinäkuun 31. päivänä vuonna 1997 julkaistussa jutussa ”Elävä patsas yllättää”. Olen nainen osa lehtien kieltä on niiden rajapinta puhutun kielen ja puhekielisyyden kanssa ja yksi muoto tästä on murteen kirjoittaminen kirjalliseen muotoon (esim. Haapanen 2017; Saarinen 2013). On kuitenkin myös muita tapoja, joilla puhekieli siirtyy painetuiksi kirjaimiksi lehtiteksiin.

Tämä pro gradu syntyi aiemman graduni pohjalta. Journalistiikan oppiaineeseen valmistuneessa tutkimuksessani (Heinonen 2017), havaitsin, että puhekieli on pysyvä osa lehtikieltä, ja että puhekieliset ilmaisut ilmestyvät usein ensin lehtiteksteihin, ja tämän jälkeen ne saatetaan hyväksyä osaksi virallista suomen kieltä. Asiaa on tutkittu myös väitöskirjatasolla, kuten Haapanen (2017) ja Saviniemi (2015). Oma innostukseni aiheeseen kumpusi juuri näiden tutkielmien pohjalta. Myös muut muuttuvat oikeinkirjoitusohjeet ovat usein lähtöisin toimittajien kynistä: Esimerkkinä tästä on muun muassa internet-sanan kirjoitus pienellä alkukirjaimella, joka alkoi sanomalehdistöstä, mutta on nykyisin myös Kotuksen suositus (Suomen kielen lautakunnan suositus 12.3.2007).

Sanojen slangimuodot ja leikittelevä puhekieli päätyvät usein lopulta sanakirjaan ja osaksi standardisuomea. Usein tällainen kieli merkitään aluksi merkinnällä ”leikillinen” tai ”arkinen”, mutta myöhemmin se otetaan yleiskielen sanakirjaan ilman tyylimerkintöjä. Näin on ollut esimerkiksi ”farkut”-sanon kohdalla: vielä vuonna 1988 Terho Itkosen Kielioppaan 4. painos sisälsi sen kohdalla merkinnän ”ark.”, mutta jo 1990 Suomen kielen perussanakirja on jättänyt arkisuudesta kertovan määritteen pois (Heikkinen & Mantila 2011: 194-195).

Tällainen leikittelevä kieli löytää tiensä usein ensin juuri lehdistöön.

Hyvä kieli on toimittajille aiempien tutkimusten mukaan todella tärkeää, ja aiheeseen suhtaudutaan esimerkiksi Maija Saviniemen väitöskirjan (2015) mukaan hyvin intohimoisesti. Oma positioni aiheeseen on paitsi tutkijan myös toimittajan. Olen työskennellyt noin 10 vuoden ajan

toimittajana opintojeni ohella ja osin myös täyspäiväisesti, joten toimittajan työ lehtijuttujen rakentajana on itselleni tuttua, ja se väistämättä vaikuttaa asemaani myös tässä tutkimuksessa. Tiedän omakohtaisesti ammattikunnan sisällä vallitsevan intohimon kielenkäyttöön ja -huoltoon, mutta toisaalta ilmiö kaipaa myös kielentutkimuksen näkökulmaa. Akateeminen tutkimus on lähestynyt aihetta ainakin kahdessa suomalaisessa väitöskirjassa, mutta syventäminen on edelleen tarpeen. Se, miten keskeinen ja tunteita herättävä asia kielenkäyttö on toimittajien ammattikunnalle, käy hyvin ilmi Saviniemen tutkimuksesta, jossa toimittajat ovat antaneet esimerkiksi seuraavanlaisia kommentteja lehtikielestä (Saviniemi. 2015: 211–212, 228):

”Mielestäni lehtien tehtävä on ylläpitää sekä vaalia oikeaa ja hyvää suomen kieltä.”

”On tärkeää, että toimittajat käyttävät korrektia ja hyvää yleiskieltä, ja siten ovat omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, miten ”kansan” kieltä käyttää”

”Lehti on hyvää yleiskieltä, ei murretta tai epäkelvää mössöä”

”Kieli muuttuu koko ajan, toimitusten pitäisi seurata perässä eikä vanhoja jonkun vanhan käytännön piikkiin, toisaalta lehtikieli ei voi olla puhuttua kieltä kuin ehkä nuorten sivulla joissakin haastatteluissa.”

Erilainen kielen variaatio ja erilaiset tyyli- ja rekisterit ovat selkeästi saaneet jalansijaa myös viestinten teksteissä, etenkin 2000-luvun edetessä. (Saviniemi 2015:16.) Saviniemen (2015:17) mukaan pääosa toimittajan työstä liittyy kieleen ja sen huoltoon. Seuratessaan eri medioita ja viestimiä joka päivä myös lukijat omaksuvat toimittajien käyttämiä kielivalintoja ja lehtikielen käytännöt vaikuttavat käsityksiimme siitä, millaista normien mukainen kieli on. Toisaalta toimittajat ammentavat ammatilliseen kielenkäyttöönsä kieliyhteisön ilmaisutapoja ja kyse on syklisestä prosessista, jossa kieli muuttuu toimijoiden vuorovaikutuksessa (esim. Haapanen 2017). Tästäkin syystä lehtien kieltä on erityisen motivoivaa ja tärkeää tutkia.

Se, mitä hyvä lehtikieli on, on hyvin paljon mielipiteitä jakava seikka ja kielenohjailu herättää paljon tunteita, julkisessa keskustelussa erityisesti kielteisiä sellaisia (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 147–148). Pro gradu -tutkielmassani (Heinonen 2017) selvitin toimittajien ajatuksia kielenkäytöstä puhekielisten ilmausten osalta, ja aineisto osoitti, että uutisissa puhekieltä ei koeta useinkaan soveliaaksi, mutta feature-jutuissa kylläkin. Vastaavia tuloksia on havainnut esimerkiksi Ritva Paananen (1996). Paananen tutki radio-ohjelmien muodollisuutta ja epämuodollisuutta, ja selvisi, että uutisten puhetilannetta pidetään kaikkein muodollisimpana, vaikka muissa ohjelmatyypeissä myös arkista puhekieltä hyväksytään. Uutisille oli tyypillistä,

että niiden kieli on lukupuhuntaa. Myös Korhonen & Lappalainen (2013) ovat havainneet, että lehtien kieleen hiipivä puhekieli aiheuttaa maallikoiden keskuudessa suurta huolta ja puhekieli uutisissa koetaan toisinaan hyvin huonona kielenkäyttönä.

Ensimmäisen graduni valmistuttua minua jäi silti yhä vaivaamaan se, että sain kyllä tietoa toimittajien ihanteista, mutta en voinut vielä sanoa mitään siitä, miten hyvin ne vastaavat todellista julkaistua lehtikieltä. Jo silloin pro gradun loppusanoissa pohdin, että seuraavaksi olisi syytä tutkia aihetta siltä kannalta, miten puhekieli todellisuudessa lehtien sivuilla näyttäytyy ja nyt aion toteuttaa tämän selvityksen. Tässä työssäni tutkin sitä, miten nämä ihanteet käytännössä toteutuvat, eli millaista puhekieltä lehtitekstissä todellisuudessa esiintyy.

Aiemmassa gradussani jaoin puhekielen puhekielisiin rakenteisiin, yksittäisiin yleispuhekielen sanoihin ja selvästi aluemurteellisiin ilmauksiin (Heinonen 2017: 28–32). Tätä samaa jakoa tutkin nyt myös lehdissä toteutuneessa kielenkäytössä, ja näin saan hyödynnettyä aiempia tuloksiani analyysin osalta. Tulosteni (2017) mukaan puhekielen käyttö on toimittajien mukaan perusteltua pääasiassa neljässä tapauksessa: sitaateissa, korostamaan henkilön persoonaa, lasten haastatteluiden yhteydessä ja luokassa muut yksittäiset tilanteet.

Tutkin tässä pro gradussani sitä, miten puhekieliset ilmaisut näkyvät lehtiteksteissä. Tutkin samalla ilmaisuja vuonna 1997 ja vuonna 2017 eli myös sitä, onko 20 vuoden aikana tapahtunut muutosta ilmaisujen käytössä. Käytännössä teen työssäni rajauksen ottamalla käsittelyyn kummankin vuoden heinäkuun viimeisen viiden päivän Helsingin Sanomat. Tästä otoksesta käyn läpi kaikki lehtijutut, niissä esiintyvät puhekielisyydet ja pyrin ryhmittelemään niitä. Käytännön syistä rajaan tutkimukseni lehtien printtiversioihin. Rajaan tarkastelun ulkopuolelle myös muun kuin journalistisen aineiston, kuten lehtien mainokset.

Koska graduni on hyvin läheisesti samaa aihepiiriä edellisen työni kanssa, on etenkin luvussa 2 yhtäläisyyksiä ensimmäisen graduni (Heinonen: 2017) kanssa. Olen kuitenkin pyrkinyt selkeästi lisäämään kielitieteellistä näkökulmaa lukuun ja päivittänyt tietoja, vaikkei aiempi tutkimuksenikaan vielä ole kovin vanha ja tästäkin syystä on pakollistakin turvautua osin samaan teoriakirjallisuuteen.

1.2 Tutkimuskysymykset

Menetelmänä tässä tutkimuksessa käytän aineiston määrällistä ja laadullista analyysia. Tutkimukseni avulla haen vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Minkälaisia puhekielen ilmauksia Helsingin Sanomien lehtijutuissa esiintyy?
2. Miten puhekielen ilmausten käyttö eroaa Helsingin Sanomissa vuosina 1997 ja 2017?

Molempiin kysymyksiin vastaan luvussa 4 ja sen alaluvuissa. Toteutan tämän luokittelemalla lehdistä löytyneet puhekieliset ilmaukset. Tarkastelen, mitä tyyppiä ilmaus edustaa (yleispuhekielinen sana, murteellisuus vai puhekielinen rakenne), minkä osaston jutussa se esiintyy, mikä sen sijainti on lehtijutun sisällä (sitaatti, leipäteksti, otsikko, kuvateksti tms.) ja onko se lähtöisin haastateltavan suorasta kielenkäytöstä vai toimittajasta itsestään. Näin pääsen käsiksi siihen, millaisiksi luokiksi lehtien puhekieliset ilmaukset voi jakaa ja samalla saan kvalitatiivista tietoa näistä ilmauksista.

Toiseen kysymykseen vastaan samalla vertailemalla tulosten eroja analyysin osa-alueissa vuosina 1997 ja 2017. Selvitän myös, millaisia eroja aineistoissa on havaittavissa ja pohdin, mitä erot mahdollisesti kertovat muutoksesta lehtikielessä 20 vuoden välillä Helsingin Sanomista kerätyn aineiston valossa.

2. Tutkimuskohteen esittely ja aiempi tutkimus

Puhetta ja kirjoitusta pidetään kielen kahtena olomuotona, mutta kuten Tiittula ja Nuolijärvi (2013: 8) kertovat, ne limittyvät toisiinsa monin tavoin eri teksteissä. Yhden ryhmän tällaisia tekstejä muodostavat lehtitekstit, jotka ovat myös pro gradussani aineistona ja tarkastelun kohteena. Tässä luvussa ja sen alaluvuissa määrittelen, mitä puhekielellä ja kirjakielellä tässä työssä tarkoitetaan, ja esittelen muutamia aiheitani sivuavia keskeisiä tutkimuksia.

Viinikka ja Voutilainen (2013) toteavat puhekielen ja kirjakielen rajapinnan olevan entistäkin ajankohtaisempi keskustelun aihe, kun esimerkiksi tekstiviestit ja keskustelupalstat häivyttävät puhutun ja kirjoitetun kielen rajaa. Jatkuvasti internetin maailman kanssa tekemisissä oleva nykyaikainen toimittaja lähettää päivittäin useita sähköposteja ja kommunikoi usein esimerkiksi myös toimituksen sisäisessä chat-viestinnässä. Tällöin kirjoitettu teksti on harvoin kirjakielen normien mukaista, vaan tuloksena on vapaamuotoisempaa ilmaisua. Tällaisten tekstien päivittäinen rakentaminen saattaa omalla tavallaan vaikuttaa myös siihen, millaista kieltä varsinaisiin lehtijuttuihin jää. Puhekielen ja kirjakielen rajaa häivyttää myös se, että monet niiden erityispiirteet ovat hyvin tekstilajikohtaisia (Tiittula 1992: 53). Poliitikon puhe voi olla lähempänä kirjakieltä kuin puhuttua, ja tekstiviestit lähempänä puhekielen piirteitä.

Historiallisesti kirjoitettu kieli on puhuttua huomattavasti nuorempaa. Suomessa kirjoitettu kieli alkoi muotoutua 1500-luvun puolivälissä, kun ensimmäiset suomenkieliset kirjat ilmestyivät. Samalla alkoi kehittyä puhutun ja kirjoitetun kielen raja. Sitä aiemmin suomen kieli oli elänyt vain puhuttuina murteina. Kirjoitetun suomen pohjaksi rakentui tähän aikaan Suomen hallinnollisena ja kulttuurisena keskuksena toimineen Turun lounaishämäläinen murre. Tämä vaikuttaa kirjakielessä edelleen. Noin 300 vuotta myöhemmin suomen kieltä alettiin 1800-luvun kansallisen heräämisen yhteydessä kehittää täysimittaiseksi sivistyskieleksi. Silloin kirjakielen pohjaa laajennettiin, ja siihen tuotiin tietoisesti aineksia muistakin murteista. Toisaalta osa murteissa tapahtuneista muutoksista ei kelvannut tuohon kirjakieleen. Vanhan kirjasuomen kaudella, ennen tietoisesti kehiteltyä kirjakieltä vuosina 1500–1800, eri puolilla turvaututtiin kirjakielessäkin omien kotimurteiden aineksiin, sillä yhteiset normit puuttuivat. Puheen ja kirjoituksen rajapinta on siis alusta alkaen ollut mukana kirjakielenkin kehittämisessä. (esim. Viinikka & Voutilainen 2013; Mielikäinen 2001.) Samalla on selvää, että se, mikä on virallista

kirjakieltä, saattaisi yhtä hyvin olla puhekieltä ja toisinpäin. Kyse on lopulta hyvinkin sopimuksenvaraisesta seikasta.

Kun määritellään sitä, millainen on hyvä journalisti, kielenkäyttö nousee nopeasti esiin. Esimerkiksi Esko Salminen (1998) määrittelee kirjassaan *Oivalentava toimittaja – Toimitustyön uudet mallit ja vaatimukset*: ”Toimittajan päiväkohtainen perustyö on suurelta osin kykyä tehdä hyviä, mielenkiintoisia kysymyksiä ja taito valita vastuksista oikea ja aito, olennainen tieto. Mutta nämä ovat vain lähtökohtia. Osaava journalisti on myös kirjoituksen sisällön ja muodon mestari, lukunautinnon tarjoaja.” (Salminen 1998, 253.) Salminen haastatteli kirjaansa 21 huippujournalistia, jotka määrittelivät hyvän journalistin ominaisuuksia. Esiin nousivat muun muassa synnynnäinen verbaalinen lahjakkuus ja taito kirjoittaa uutinen nopeasti sekä elegantisti. Siihen liittyy myös halu kouluttautua jatkuvasti, kuten parantaa kielitaitoa ja vaalia omaa äidinkieltä. Salmisen haastattelemissa toimittajilla kiinnostus kirjoittamiseen ja journalistin ammatin oli ilmennyt usein jo hyvin nuorena. (Salminen 1998, 253.) Myös Lauri Kotilaisen *Parempi lehtijuttu* (2003) omistaa oikeanlaisen tekstin kirjoittamiselle useita sivuja. Se, onko puhekielen käyttö hyvää kielenkäyttöä journalistisessa yhteydessä ja journalistien mielestä, on vaikeampi kysymys: toisinaan se on juuri sitä, toisinaan taas puhekieli koetaan jopa virheeksi. Olenaisista kuitenkin on, että lehtikieli ja sen ominaisuudet eivät ole journalisteille yhdentekevä asia, ja siksi aiheesta on mielekästä tutkia.

2.1 Puhekielen ja kirjakielen piirteet

Tiittula ja Nuolijärvi nostavat esiin sen, että puhe- ja kirjakielen osalta kyseessä on enemmänkin jatkumo kuin kaksi selvärajaista osakieltä (2013: 11). Tämä onkin seikka, joka aiheuttaa omassa tutkimuksessani erityisen paljon päänvaivaa, sillä aina ei ole selvää, mikä ilmaus on puhekieltä, mikä taas ei. Osittain nämä ilmaukset myös muuttavat asemaansa ajan kuluessa, kun osa niistä pääsee ensin sanakirjaan merkinnällä ark. ja sitten lopulta vakiintuu yleiskieleksi. Tutkimusta varten jonkinlainen rajausta täytyy kuitenkin tehdä, ja oman rajaukseni muotoilen seuraavaksi esiteltävien tutkimusten perusteella ja niiden pohdintoja eri kielimuotojen piirteistä apunani käyttäen. Ennen kuin tehdään rajauksia, on kuitenkin syytä määritellä, mitä käsitteet tarkoittavat. Sen teen seuraavissa alaluvuissa.

2.1.1 Puhuttu kieli ja kirjoitettu kieli

Tiittulan ja Nuolijärven (2013:14) mukaan puhuttu kieli on yhtä kuin kaikki puhuttu suullinen kielenkäyttö. Se on syytä erottaa puhekielen käsitteestä, joka tarkoittaa normitetusta ja muo-
dolisesta kielestä poikkeavaa kielimuotoa. Tällainen puhekieli on siis tavallisimmin puhuttua
kieltä, mutta sitä on mahdollista myös kirjoittaa. Tämä on myös se kielimuoto, jota tarkastelen
pro gradu -tutkielmassani. Puhuttu kieli voi siis olla myös hyvin normitetun kielen kaltaista ja
kirjakielen mukaista. Kirjoitettu kieli taas voi yhtä lailla olla kaikkea kirjallisesti ilmaistua, ku-
ten lakitekstit, verkkokeskustelut, murrepakinat tai sanomalehden uutiset. Omalla kohdallani
tutkimuksen aiheena on puhekieli, joka esiintyy kirjoitettuna kielenä sanomalehdessä, eli en
pelkästään sitaatteja kuten Haapanen (2017), vaan kaikkea puhekieliseksi luokiteltavaa kielen-
käyttöä myös leipäteksteissä.

Puhe on akustis-vokaalista ja auditiivista, kun taas kirjoitus on graafista ja visuaalista. Puheen
ominaisuuksia ovat esimerkiksi intonaatio, tauot, rytmi, äänensävy ja painotus. Puheen tuotok-
sina syntyy myös esimerkiksi korjauksia ja epäröintiä, jotka ovat vuorovaikutuksen ilmiöitä.
Niitä voidaan tarkastella lingvistisissä litteraatioissa, mutta journalistisissa teksteissä se ei ole
mahdollista, sillä hyvä journalistinen teksti pyrkii olemaan nopeasti ja helposti lähestyttävä.
Nämä muodot on siis tarkoitettu eri tavoilla vastaanotettaviksi eikä kaikkia toisen olomuodon
piirteitä voida mitenkään siirtää täysin toiseen. Puheen siirtäminen kanavalta toiselle vaatii
myös aina tietoisia valintoja, eikä se ole vain mekaaninen operaatio (Tiittula & Nuolijärvi 2013:
33 ; Haapanen 2011).

Osmo Ikola (1989) määrittää puhekielen kirjakieleen peilaten. Hänen mukaansa kirjakielelle
on ominaista puhekielen murteisiin verrattuna täydellisyys, säännöllisyys ja loogisuus. Kirja-
kieleen onkin kehittynyt erityinen omanlaisensa lausetyyli, joka on hyvin erilainen murteisiin
verrattuna ja vaihtelee suurestikin tilanteen ja tarkoituksen mukaan. Puhekielen lauseraken-
teet ovat usein kirjakielen näkökulmasta katsottuna epäsäännöllisiä tai vajavaisia. Esimerkiksi
subjektin ja predikaatin inkongruenssi on puhekielelle tyypillistä (ei he tee). Puhekielessä
käytetään myös laajasti monikon ensimmäisen persoonan asemesta passiivimuotoa (me
mennään) ja se on käytännössä vakiintunut yleiseksi puhekielisyydeksi. (Mantila:2004 ; Ikola
1989: 176–177.)

Viinikka & Voutilainen (2013) muotoilevat puhe- ja kirjakielen erot siten, että puhe on ajassa
etenevää toimintaa ja kirjoitus silmin havaittava esine. Heidän mukaansa puhutun ja kirjoitetun
kielen tuottaminen ja vastaanotto poikkeavat toisistaan, ne opitaan kieliyhteisössä eri tavoin,

niitä käytetään erilaisissa tilanteissa ja niiden kieliopissa on havaittu monenlaisia eroja. Samaa päätyvät myös Tiittula & Nuolijärvi (2016: 8): puhe on äänellistä ja katoavaista ja tarkoitettu korvalle, kirjoitus on visuaalista ja tarkoitettu silmälle. On kuitenkin paljon tilanteita, joissa puheen ja kirjoituksen rajat hämärtyvät.

Lisäksi voidaan puhua puheenomaisuudesta, kun kirjoitetussa kielessä luodaan puheen iluusiota (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 14). Puheenomaisuuden vaikutelmaa synnyttävät muun muassa puhekielisten äänne- ja muotovarianttien sekä puhekielisen sanaston käyttö (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 18). Tämä on myös se luokittelu, jonka perusteella itse analysoin lehtitekstien puhekieltä. Kun puheenomaisuutta kirjoitetaan, on huomattava myös, että äänteellisten piirteiden tarkka merkitseminen tekee kirjoituksesta erilaisen kuin mihin olemme tottuneet, ja siksi myös vaikeasti luettavan. Myös murteen lukeminen saattaa olla vaikeaa (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 35). Hyvän lehtikielen ominaisuudeksi taas määritellään, että sen olisi syytä olla lukijaystävällistä ja helppolukuista. Lehtikieli on lukijansa palvelija. (Suhola, Turunen & Varis 2005: 139). Joskus jopa määritellään, kuten Suhola, Turunen & Varis (2005: 139), että vaikea teksti syntyy epäonnistuneen sanavalinnan tuloksina, ja näitä voivat olla esimerkiksi vierassanat tai slangit. Kiinnostavaksi tämän ajatuksen tekee se, että toisinaan murre kuitenkin määritetään nimenomaan taidokkaaksi kielenkäytöksi (esim. Heinonen 2017: 70). Toisinaan myös varoitellaan, että neutraaliin uutistekstiin ei saa livahtaa puhekielisyyksiä, jotka kuuluvat ”pakkinatekstiin ja sähköpostikieleen” (Suhola, Turunen & Varis 2005: 144). Näiden osittain ristiriitaistenkin käsitysten vuoksi lehtikielen ja siellä esiintyvän puhekielen tutkiminen on antoisaa ja toisaalta myös tarpeellista.

Tärkeä käsite puhekieltä tutkittaessa on varieteetti, eli kielimuoto, joka havainnollistuu siinä, että kirjakielinen varieteetti ja murteellinen varieteetti voivat erota toisistaan tai voivat olla samankaltaisiakin. *Minä* ja *tämä* voivat olla sekä kirjakielessä käytettyjä variantteja, mutta toisaalta esiintyvät myös monissa murteissa. *Mä* sen sijaan ei ole kirjakieleen kuuluva variantti, mutta puhekielessä se on yleinen. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 15).

2.1.2 Haastattelut, sitaattit ja puhekieli

Tiittulan ja Nuolijärven mukaan erityisen selvästi puheen ja kirjoituksen limittyminen näkyy, kun tekstissä luodaan puhetilanteita. Näitä lehtitekstien haastattelutilanteet ovat täynnä. Tiittulan ja Nuolijärven mukaan kaunokirjallisuudessa kirjoitetun kielen keinoin luotu puhe on si-

doksissa todellisuudessa käytettävään puheeseen, mutta ei ole sen täydellinen kopio. Lehtitekstien kontekstissa tilanne on tästä hieman poikkeava: usein haastattelun lopputulos pyrkii nimenomaan olemaan jonkinlainen kopio todellisuudessa käydystä keskustelusta. Erityisesti sitaattien osalta pyritään toisinaan täydelliseen vastaavuuteen, vaikka käytäntö onkin se, että toimittajat aina muokkaavat tekstiä (mm. Haapanen 2015; Haapanen 2017).

Haapanen (2017: 3) toteaaakin, että sitaatit ovat, jos eivät nyt aivan sanasta sanaan, niin tarkoituksesta tarkoitukseen käännettyä puhetta. Täysin saman asian toistaminen auditiivisena puheena ja kirjoitettuna sitaattina ei yleensä liene edes tavoiteltua, vaan pikemmin tarkoituksen ja asian ytimen säilyttäminen. Tosin Haapasen mukaan useimmat journalistisin oppikirjat eivät ota kantaa siihen, miten sitaatteja pitäisi rakentaa (Haapanen 2017: 4). Kuitenkin esimerkiksi Suholan, Turusen ja Variksen Journalistisen kirjoittamisen perusteet (2005) ottaa kantaa aiheeseen: ”puhutusta kielestä ei täysin suoraa lainausta voi tehdä, koska puheeseen kuuluvat tauot ja toistot eivät kuulu helposti luettavaan lehtikieleen. Silti voidaan edellyttää, että karkeankin lainauksen täytyy olla uskollinen alkuperäiselle puheelle” (Suhola, Turunen & Varis 2005: 146).

Kaunokirjallisuudessa puheenomaisuuden tyypillisin paikka on dialogi ja suora esitys (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 19). Tämä on suhteessa siihen, että myös lehtiteksteissä tyypillisin paikka on sitaatti (Heinonen 2017). Se ei kuitenkaan ole ainut puhekielen paikka, vaan puhekieltä voidaan kaunokirjallisuudessa käyttää kertojan kerronnassa, ja lehtiteksteissä vastaavasti toimittajan omalla äänellään kirjoittamassa tekstissä. Toimittaja voi käyttää puhekieltä niin omalla äänellään kerrotussa tekstissä kuin myös epäsuorassa kerronnassa, jossa kertoo haastateltavan mielteitä, muttei käytä suoraa sitaattia. Haapanen (2015) toteaa, että monesti tästä tilanteesta huolimatta vain osa tiedoista merkitään haastateltavan suoraksi tai epäsuoraksi lainaamiseksi ja loput toimittajan ”omaksi kerronnaksi” eli leipätekstiksi.

Haapanen (2011) on luonnehtinut sitaateille kuusi erilaista tehtävää. Ne 1) luovat jutun rakenteeseen rytmiä tekstin tasolla, 2) ovat yksi juonta eteenpäin vievä kerronnan elementti, 3) kertovat tapahtumien fyysisestä ja/tai sosiaalisesta ympäristöstä, 4) luovat uskottavuutta sille, että johtoilmauksen identifioima henkilö on sanonut sanatarkasti referoidulla tavalla, 5) välittävät ensikäden tietoa referoitavan henkilön kokemuksista ja hänen ainutlaatuisesta vastaan käyttä kieltä ja 6) luonnehtivat puhujaa sen kautta, miten asiat sanotaan. Haapasen mukaan nämä eri tehtävät eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan yksittäisessä sitaatissa voidaan hyödyntää jopa näitä kaikkia funktioita. Valmiissa teksteissä ei tavallisesti ole erotettavissa,

milloin sitaatti on puheesta poimittu ja milloin se on otettu kirjoitetusta tiedotteesta. (Hiidenmaa 2004: 206.) Tämä tarkoittaa käytännössä myös sitä, että sitaatit usein käsitellään hyvinkin kirjoitetun kielen näköisiksi.

2.1.3 Murteet ja nykypuhekielen piirteet

Käsittelen yhtenä puhekielen tyyppinä murteen käyttöä. Sillä tarkoitetaan yleensä alueellisia kielimuotoja, jotka erottuvat toisistaan esimerkiksi äänne- ja muotopiirteiden sekä sanaston erojen perusteella. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että Suomessa alueelliset murteet ovat lähentyneet toisiaan. Tähän syinä voidaan pitää esimerkiksi kaupungistumista, viestimiä ja koulutusta. Tästä huolimatta länsi- ja itämurteet erottuvat yhä selvästi toisistaan päämurreryhminä ja kummankin niiden sisällä on selkeitä ja omaleimaisia murreryhmiä. (Tiittula & Nuolijärvi 2013: 15).

Tätä murteiden tasoittumista kannattavan koulukunnan mukaan tasoittumisen myötä käyttöön oli vakiintunut monilla kielenkäyttäjillä hyvin laajalevikkisiä piirteitä, joista ryhdyttiin 1970-luvulla käyttämään termiä yleispuhekieli. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että tämä kompromissikieli olisi syytä nimetä ennemminkin eteläsuomalaiseksi puhekieleksi, sillä kyseessä on pikemminkin pääkaupunkiseudulla ja sen lähialueilla käytetty hämäläispohjainen, mutta suhteellisen neutraali puhekielen muoto. (Tiittula & Nuolijärvi 2013:16). Yleispuhekieli on kuitenkin gradussani muista murteista erikseen analysoitava osa, sillä sen piirteet ovat selvästi laajalevikkisempiä kuin muiden aluemurteiden. Pääkaupunkiseudun slangin ilmaukset luokittelen taas murteellisiin piirteisiin.

Harri Mantila näkee tilanteen niin, että on väitetty puhesuomen yhtenäistyvän, mutta näin ei olekaan käynyt, vaan jatkuvasti syntyy yhä enemmän puhekielen variantteja, jotka saattavat poiketa toisistaan jopa enemmän kuin vanhat murteet. Nykypuhekieltä luonnehtiva seikka onkin se, että varieteettien rajat eivät ole enää selkeitä. On pikemminkin olemassa joukko muuttujia, joiden mukaan jonkin puhekielisen esiintymän todennäköisyys kasvaa tai vähenee. (Mantila 1997: 6–8 ; Mantila 2004:6–8)

Mantilan mukaan nykypuhekielessä on viidenlaisia piirteitä:

1. Yleiset ja neutraalit puhekielen piirteet, kuten passiivin käyttö monikon 1. persoonan funktiossa, eli ns. ”me mennään” -rakenne.

2. Laaja-alaiset puhekielisyydet, jotka eivät rajaudu perinteisten murrerajojen mukaan, mutta ovat yleisempiä esimerkiksi maalla kuin kaupungeissa. Naiset käyttävät näitä piirteitä miehiä vähemmän. Näihin kuuluu esimerkiksi svaa-vokaali, josta esimerkkinä on sanan lehmä lausuminen "lehemä".
3. Yleistyvät puhekielisyydet, kuten jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien monoftongiutuminen, kuten "puuroa"/"puuraa"-> "puuroo" tai "hirveä"-> "hirvee".
4. Leimautuneet ja kartettavat aluepuhekielisyydet, kuten jälkitavuuissa säilynyt laajalevikkinen h peräpohjolan murteissa, esimerkiksi "menhän methän".
5. Elävät paikallisuudet, kuten pronominiin "mie"- ja "sie"-käyttö.

Oulun yliopistossa oli käynnissä 2000-luvun alkupuolella paikallislehti-projekti, jonka tarkoituksena oli kartoittaa paikallisuuden ja alueellisen identiteetin vaikutusta lehtikieleen. Siinä omia aineistojaan sovelsivat muiden muassa Anna Kilponen (2002), Riikka Ketolainen (2000) ja Saija Oikarinen (2002). Näissä tutkimuksissa tarkasteltiin eri näkökulmista sitä, miten paikallinen kulttuuri ja kielenkäyttö kirjoittautuvat osaksi lehtitekstin muotoa ja sisältöä. Esille tulleet puhekielisyydet ja sanaleikit kertoivat lehtikielen muuttumisesta jutustelunomaiseksi, ja näiden tutkimusten mukaan tämän taustalla usein ovat kaupalliset intentiot. (Lahtinen & Tuomikoski 2004: 63.)

Liisa Tiittula (1992: 54) määrittelee puhekieltä erottavaksi piirteiksi sanaston, lauserakenteen, puheen häiriöt ja tilanteen vaikutuksen. Sanaston tasolla oleellista on se, että puhekielen sanojen koetaan usein edustavan ikään kuin alempaa tyyliä kuin kirjakielen. Tiittula mainitsee esimerkiksi sanan "firma" edustavan puhekieliseltä tuntuvaan sanan "aterioida" kuuluvan kirjakielen yhteyteen. Tiittulan mukaan kielen normitus hyvään ja vähemmän hyvään kieleen näyttää usein koskevan juuri tällaista sanastoa. Tiittulan mukaan myös sanojen pituus lyhenee puhekielessä, esimerkiksi *menen* -> *meen*. Puhutun kielen saneissa on keskimäärin 5 äännemerkkiä, kun kirjoitetun kielen saneissa taas on keskimäärin 7 äännemerkkiä. (Tiittula 1992: 55.) Puhutussa kielessä esiintyy runsaasti konjunktioita, mutta niiden variaatio on suppeampi kuin kirjoitetussa kielessä. Lisäksi Tiittula mainitsee puheessa yleisen partikkeleiden käytön kuten "nii". (Tiittula 1992: 59.)

Puheen häiriöihin kuuluvat esimerkiksi tauot ja korjaukset. Näitä ei kuitenkaan ole mielekästä tarkastella tämän gradun yhteydessä, sillä keskityn journalistisessa tekstissä käytettäviin puhekielisiin ilmauksiin, jolloin tällaiset äänteelliset tai puhetilanteeseen liittyvät seikat rajautu-

vat luontevasti tarkastelun ulkopuolelle. Tämän lisäksi puhekielen piirteitä ovat Tiittulan mukaan esimerkiksi diftongien avartuminen (nuari) ja ”ne menee”-tyyppinen rakenne, jossa persoonataivutus ei toteudu täysin. (Tiittula 1992: 54.)

2.2 Puhekieltä koskevat tutkimukset lehtiteksteistä

Puhekieli on väistämättä osa lehtien kieltä nykyään, toteavat Lahtinen ja Tuomikoski (2004: 65). Heidän mukaansa kirjoitettu puhekieli toisaalta rikkoo kirjoitetun kielen säännöksiä ja toisaalta alistuu niihin. Kirjoitetussa kielessä esiintyvät puhekielisyydet murtavat käsitystä hyvästä yleiskielestä, ja puhuttu kieli menettää osan ilmaisuvoimastaan. Lehtikieltä koskevat tutkimukset osoittavat kuitenkin, että puhekieli on tätä nykyä osa tiedostusvälineiden kieltä. (Haapanen 2017 ; Lahtinen & Tuomikoski 2004: 65; Hakulinen 2003 ; Saviniemi 2015.)

Auli Hakulinen kirjoittaa artikkelissaan (2003), että lehtitekstit ovat muuttuneet lähemmäs sähköisten viestinten tekstejä ja niiden dialogisuus on lisääntynyt. Entistä useammat lehtijutut perustuvat haastatteluihin. Hakulisen mukaan sitaatteihin sijoitetaan puheen piirteitä autenttisuuden vaikutelman tai dramatisoinnin vuoksi. Hakulinen kuvaa, miten Henna Makkonen-Craig on pro gradu -tutkielmassaan kehittänyt erään päivälehden lyhyitä haastatteluja sisältäneen palstan perusteella siitä puhekielisyyshierarkian. Makkonen-Craig on todennut siinä mainitut piirteet puhekielisyyden illuusion luojiksi. Hierarkia jakautui seuraavasti: mä, sä (70 %)> me mennään (56–79 %)> hänen ajatus (50%) > he tulee (44 %).

Persoonapronominit olivat siis hyvin suosittuja puhekielisessä asussaan, samoin passiivin käyttö kolmannen persoonan monikossa. Possessiivisuffiksin poisjäänti ja kongruenssin puute verbitaivutuksessa olivat selvästi harvinaisempia. Hakulinen nostaa esiin myös sen, että nämä piirteet ovat yhtä lukuun ottamatta kieliopillisia piirteitä. Puheessa tavalliset äänteiden poistumiset sen sijaan ovat kirjoitetun tekstin illuusion luomisessa vähemmän käytettyjä. En kokenutkaan mielekkääksi ottaa mukaan omaan tutkimukseeni sellaisia ilmiöitä, joita ei käytännössä sanomalehtien kielessä koskaan esiinny. Siksi tämä ilmiö on sivuutettu tässä gradututkimuksessa.

Hakulisen mukaan niin ikään Minna Juvonen, joka on tutkinut viihteellisten aikakauslehtien puhekielisyyttä gradutyössään, on havainnut samat keskeiset piirteet sekä nuorille suuntautuneessa että puheenomaisuutta hyvin säästeliäästi käyttävässä naistenlehdessäkin. Hakulisen

mukaan tällaisten huolellisesti valittujen illuusiopiirteiden lisäksi myös monet tahattomat siirtymät puhutusta kielestä ilmaantuvat myös muihin kuin haastattelutyyppeihin lehtijuttuihin. (Hakulinen 2003.)

Puhekieltä lukijoiden näkökulmasta sanomalehdissä tutkinut Jenni Saarinen (2013) on havainnut, että puhekielen ja uuden lainasanaston lisäksi sanomalehtikielessä on alkanut esiintyä yhä enemmän puhekielestä tuttuja rakenteita. Hänen mukaansa rakenteellisesti puhekieliset ilmaukset ovat suosittuja erityisesti silloin, kun lainataan jonkun sanomisia suoraan esimerkiksi haastattelussa. Saarinen tutki alkaa tehdä -rakennetta, passiivin käyttöä monikon 1. persoonan asemasta, sijapäänteen käyttöä adposition sijaan, lauseenvastikkeen käyttöä, se ja ne -sanojen käyttöä 3. persoonan pronomineina sekä possessiivisuffiksien poisjäätä. (Saarinen 2013: 38.) Näistä mielenkiintoinen esimerkki, jonka tahdon nostaa esiin, on alkaa tekemään -rakenne, joka pian Saarisen tutkimuksen valmistuttua, tarkalleen helmikuussa 2014, hyväksyttiin myös suomen kielen lautakunnassa yleiskielessä hyväksytyksi rakenteeksi. Tämä yksittäinen tapaus kuvastaa hyvin sitä, miten sanomalehdessä jo käytössä olevat puhekielestä peräisin olevat ilmaukset saattavat hyvin liukua sitä kautta pikku hiljaa yleiskieleen ja hyväksytyksi kirjakielleksi. Kieli siis elää, eivätkä puhe- ja kirjakielen rajat ole pysyviä ja ikuisia, vaan muuttuvat yhteiskunnan mukana. Sanomalehdillä on tässä muutoksessa oma erityinen roolinsa. Sen vuoksi on tärkeää, että toimittajat tiedostavat asemansa kielen muovaajina ja samalla myös yhteiskunnan muovaajina. Samasta syystä on tärkeää myös tutkia lehtikieltä ja sen ominaisuuksia sekä sitä, mihin se on kehittynyt ja kehittymässä.

Viinikka ja Voutilainen tekevät oleellisen huomion puhekielisyydestä. Merkittävä ero liittyy nimittäin myös kielimuotoja koskeviin asenteisiin, jotka saavat näkemään eroja sielläkin, missä niitä ei todellisuudessa ole. (Viinikka & Voutilainen 2013.) Tämä on asenteellisesti tärkeä huomata ja samalla tutkijana tiedostaa kun työskentelee aiheen parissa. Myös Tiittulan (1992) mukaan kirjoitettuun kielimuotoon kehitty yleensä voimakas normitietoisuus, jota muun muassa kouluopetus voimistaa. Näin yhteisön kirjallisesta kielimuodosta tulee helposti ”oikeampi” kuin puhutusta ja sen status on korkeampi kuin puhuttujen varieteettien. Tämä arvostuksen ero tulee ilmi päivittäisessä viestinnässä. Tiittulakin käyttää esimerkkinä lehtitekstiä, jossa kesken kirjakielisen tekstin haastateltavan puhetta siteerataan puhekielisessä muodossa. Tällöin ilmauksen asiallisuus voidaan kyseenalaistaa tai esittää puhuja naurettavassa valossa. (Tiittula 1992: 48–49.) Myös toimittajat itse tunnistivat tämän mahdollisuuden: joskus puhekieli saa haastateltavan näyttämään typerältä ja toimittajan pitäisi tiedostaa tämä (Heinonen 2017: 71).

Tutkimuksessani pyrin kuitenkin itse olemaan arvottamatta kielimuotoja toisiaan paremmiksi tai huonommiksi.

3. Menetelmät ja aineisto

Tutkimukseni edustaa siinä mielessä sosiolingvistiikkaa, että kyse on lehtikielen variaatiosta. Sosiolingvistiikassa ajatellaan, että kieli on sosiaalinen ilmiö, ja etsitään syitä sille, miksi kieli vaihtelee tai muuttuu. Sosiolingvistiikan oppi-isä William Labov kuvaili, että kieli on sosiaalisen käytöksen muoto, jota esiintyy vain yhteisöissä tai yhteiskunnissa (Labov 1972: 183). Koska tieteellinen taustani on myös yhteiskuntatieteissä, miellän tällaisen tutkimuksen itselleni läheiseksi. Kvantitatiivinen ja empiirinen tutkimusperinne on vahva sosiolingvistiikassa ja tästä syystä koen omankin tutkimukseni luontevana jatkumona tuohon. Theresa Lillis (2013: 8–12) esittää, että sosiolingvistiikassa on totuttu ajattelemaan kieltä nimenomaan puhuttuna kielenä ja kirjoitusta vasta toissijaisena kielen muotona, mutta näin ei välttämättä tarvitse olla. Kirjoittamisen sosiolingvistiikassa Lillisin mukaan kirjoittamista tulee lähtökohtaisesti tutkia yhdessä kirjoittamisen ja kirjoittajien kontekstin kanssa ja sen tulisi olla empiiristä tekstien, niiden käytön ja käyttäjien tutkimista. Lisäksi Lillisin mukaan valta, identiteetti, osallistuminen ja mahdollisuudet ovat keskeisiä kysymyksiä kirjoittamisen käytänteiden kannalta, ja ne täytyy huomioida, kun tarkastellaan kirjoittamista ja kirjoitettuja tekstejä. (Lillis 2013: 16.) Näitä periaatteita pyrin noudattamaan oman tutkimukseni kanssa.

Aineistonani tässä tutkimuksessa on Helsingin Sanomien lehtijuttuja vuosilta 1997 ja 2017. Analyysin ja pohdinnan tukena käytän myös vuonna 2017 valmistuneen aiemman pro graduni tuottamia aineistoja ja havaintoja. Tämä vuonna 2017 tehty tutkimus oli yksi peruste sille, miksi valitsin analysoitavaksi juuri vuoden 2017 lehdet.

Aiemmassa gradussani syntynyt aineisto muodostui survey-kyselylomakkeella kootusta tiedosta, joka sisälsi 227 toimittajan vastauksia sekä monivalintakysymyksiin että avoimiin kohtiin. Aiheena olivat toimittajien mielipiteet ja asenteet puhekielisten ilmausten käyttöä kohtaan ja tätä testasin sekä käytännön esimerkkien ja niihin reagoimisen että avointen vastausten kautta. Aineisto on kattava, sillä siinä on vastauksia jokaisesta Suomessa päivittäin ilmestyvän sanomalehden toimituksesta. Vastaajat edustivat monipuolisesti erilaisia ikäluokkia ja sukupuolia ja asuivat eri puolilla maata.

3.1 Aineistona Helsingin Sanomat 1997 ja 2017

Aineistoksi keräsin viidessä heinäkuun 1997 Helsingin Sanomien numerossa julkaistut jutut sekä viidessä heinäkuun 2017 Helsingin Sanomien numeroissa julkaistut jutut.

Käytännössä valitsin aineiston lopulta harkinnan jälkeen sen kohtuullisen helpon saatavuuden vuoksi: Helsingin Sanomien digiarkistosta ja aikakoneesta löysin molempien vuosikertojen lehdet ja sain ne kotiin tutkittavakseni. Helsingin Sanomien valintaa tutkimuskohteeksi voidaan pitää siinä mielessä kriittisenä, että tämän valtakunnan päälehden rooli korostuu suomalaisessa journalismin tutkimuksessa osittain varmasti aineiston saatavuuden vuoksi. Toisaalta se on myös suurilevikkisin päivittäinen sanomalehti, jonka vaikutusala suomalaisten keskuudessa on merkittävä. Vuonna 2017 printtilehden lukijoita oli noin 688 000 lehden itse julkaiseman tiedon mukaan (HS 1.3.2018: A10 ” HS:n näköislehden lukijamäärä kasvaa”).

Helsingin Sanomat on Suomen suurin sanomalehti, jota luetaan valtakunnallisesti, mutta joka painottaa osan sisällöstään pääkaupunkiseudulle. Olisi mahdollista, että pienemmissä sanomalehdissä puhekielisyys näkyy enemmän ja etenkin Harri Mantilan (1997; 2004) kuvailemat elävät paikallisuudet ja leimautuneet ja kartettavat aluepuhekielisyydet esiintyisivät enemmän. Helsingin Sanomien vahvuus tutkimuksen kannalta on toisaalta sen valtakunnallisuus: aiheita ja haastateltavia on eri murrealueilta ja samoin lukijoita. Myös lehden toimittajat ovat usein kotoisin eri osista maata, vaikka asuvatkin pääkaupunkiseudulla.

Helsingin Sanomien kieltä on tutkittu melko paljon ja viime aikoina erityisesti sen kielenhuollosta on tehty jonkin verran tutkimusta, kuten lehden virallisen kielenhuoltajan Ville Elorannan 2013 valmistunut pro gradu -tutkielma, mutta se keskittyy pääasiassa perinteiseen kielenhuoltoon. Vaikka oma tutkimukseni keskittyy perinteisen kielenhuollon näkökulman sijasta lehdessä ilmeneviin puhekielisyyksiin, on kuitenkin hyvä tämänkin selvityksen yhteydessä tiedostaa kielenhuollon näkökulmasta, millainen erityisasema kielenhuollolla Helsingin Sanomissa on verrattuna muihin suomalaisiin lehtiin. Sen kaikilla osastoilla on editoivia toimittajia, mikä on suomalaiselle sanomalehdelle poikkeuksellista (Eloranta 2013). Toisaalta sisällöllisesti tärkeimpiä tekstejä käydään monesti läpi jopa lukuisten toimittajien voimin (Eloranta 2013.)

Helsingin Sanomien kielenhuolto on sekä ennakoivaa että arvioivaa: ennakoivasti toimittajat voivat kysyä kielenhuoltajalta ohjeita ja arviointi taas tarkoittaa sitä, että toimituksen intranetissä julkaistaan kielipalautetta, jossa käydään läpi kielenkäyttöön liittyviä virheitä. (Eloranta 2013.) Helsingin Sanomien kielenhuollosta on hyvä tiedostaa myös se, että lehti pyrkii kielenhuoltajansa mukaan noudattamaan tarkasti Kotimaisten kielten keskuksen suosituksia.

Tämä ei kuitenkaan ole täysin yksiselitteinen totuus, sillä esimerkiksi kun suomen kielen lautakunta antoi suosituksen, että alkaa tehdä -rakenteen rinnalla sai käyttää myös alkaa tekemään -rakennetta, kiirehti Helsingin Sanomien päätoimittaja Kaius Niemi lausumaan, että hänen johtamassaan lehdessä ei oteta tätä suositusta käyttöön (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 148).

Kiinnostavaa oman tutkimukseni kannalta on se, että Helsingin Sanomien kieliasu rakentuu virallisesti yleiskielen varaan: Elorannan (2013) mukaan uutisteksteissä on syytä välttää turhan värittynyttä kielenkäyttöä. Kuitenkin hän täsmentää, että jokin uutistekstiin sopimaton voi käydä tyyliltään rentoon kolumniin tai teemasivujen artikkeliin. Esimerkkinä hän mainitsee sanan ”ratikka”, joka tutkimusaineistooni osuessaan olisi luokiteltu juuri lehdessä esiintyvään puhekieleen. Elorannan mukaan se ei sopisi uutistekstiin, mutta kaupunkilaisten arkea kuvaavaan kolumniin olisi hyvinkin paikallaan.

Alkuperäinen ajatukseni oli tutkia lehtiä pidemmältä aikaväliltä ja toisaalta harkitsin myös toisen lehden, kuten Aamulehden tai Satakunnan Kansan, ottamista vertailumielessä mukaan. Tämä ajatus kuitenkin karsiutui huomattavasti kapeammaksi otokseksi, sillä löytyneiden puhekielisyyksien määrä yllätti minut: heti tutkittuani yhden vuoden 1997 ja yhden vuoden 2017 Helsingin Sanomien numeron, oli puhekielisiä havaintoja löytynyt jo 57 tapausta. Tavoitteenani ei ole varsinaisesti tilastollinen tutkimus, vaikka tutkimukseni sisältääkin myös kvantitatiivista analyysiä.

Lopetin aineiston keruun viiden päivän lehtien jälkeen kummankin vuoden osalta, sillä aineistoni saavutti kylläntymispisteensä (Tuomi & Sarajärvi 2018): havainnot alkoivat toistaa itseään, vaikka toki yksittäisiä poikkeamia oli lehdissä. Aineiston analysoimisen perusteella en usko pidemmän havainnointijakson tuottavan tutkimuksen tulosten kannalta merkittäviä eroavaisuuksia. Suurella kvantitatiivisella analyysillä toki saisi yleistettävämpiä tuloksia ja se olisi mahdollista syöttämällä sähköisesti lehtien jutut jonkinlaiseen analyysiohjelmaan. Tällöin kuitenkin menetetään tutkijan inhimillinen ote ja ne kvalitatiiviset havainnot, joita tällainen tutkijan käsin keräämä aineisto ja siihen liittyvä tutkimusote tuottaa. Puhekielisyyksien mekaaninen analysointi olisi siinä mielessä kyseenalaista, että osa sanoista on monimerkityksiä ja vaatii kontekstin tajua: ”musta” voi olla kirjakielinen väri-ilmaus tai sitten puhekielinen muoto minusta-sanasta. Vain konteksti huomioimalla on mahdollista tehdä riittävän luotettavaa analyysiä tällaisista sekoista.

3.2. Analyysin haasteet

Rajasin aineistoni puhtaasti journalistisiin teksteihin. Jätin siis mainostekstit ulkopuolelle samoin kuin yleisönosaston mielipidekirjoitukset. Luonnollisesti jätin pois myös 50 vuotta sitten -palstan, jonka tekstit on alun perin tehty vanhempiin lehtiin. Pääkirjoitussivun mielipidekirjoitukset otin mukaan, sillä ne ovat journalistien laatimia. Myös sunnuntai-sivuilla (1997) esiintyneen jatkokertomuksen Operaatio Interheil jätin aineiston ulkopuolelle, sillä luokittelen sen kaunokirjalliseksi tekstiksi enkä niinkään journalistiseksi.

Tämä rajausta selkeyttää tutkimustani ja voin keskittyä nimenomaan journalistien tuottamiin teksteihin. Tämä rajausta oli sama kuin aiemmassa tutkimuksessani (Heinonen: 2017). Siitä kumpuavat myös havaintotaulukon luokittelut: oli välttämätöntä käyttää osin samaa luokitusta, jotta voin käyttää analyysin tukena noita aiemmin selvittämiäni havaintoja.

Tutkimuksessani on tietenkin uhkana se, että yksittäisenä tutkijana en havainnoi kaikkia mahdollisia puhekielen sanoja tai omat käsitykseni rajoittavat huomioitani. Tutkijana olen subjektiivinen osa sosiaalista todellisuutta ja toisaalta subjektiiviset näkemykset vaikuttavat väistämättä tutkimusprosessissa. On kuitenkin pyrittävä heijastamaan tutkittavien maailmaa. Inhimillisen erehdyksen tai huomaamatta jäämisen riski on aina, kun tutkimusta tekee ihminen. Toisaalta myös tutkimuksen kohteena on ihminen, joka on jatkuvasti muuttuva olio. Puhekieli on myös sosiaalisesti rakentunut konstruktio, ja kyse on subjektiivisesti rakentuneesta tulkinnasta eikä ehdotonta totuutta ole tällaisesta aihepiiristä mahdollista rakentaa. Ihmisyhteisöjen maailmassa merkitysten tulkinta ja ymmärtäminen ovat aina ongelmallisia ja tutkijan tuleekin kiinnittää vakavaa huomiota niiden asemaan tutkimustyössään. (Hirsjärvi & Hurme 2008: 17–18)

Haasteena tutkimuksessani oli erityisesti, kuinka pystyn tekemään rajan siihen, mitkä ovat yleispuhekielen sanoja: onko *hemmetti* puhekieltä, entä turistiripuli? Rajanvedon apuna olen soveltanut Kielitoimiston sanakirjan verkkoversiota. Siihen perustuen kategorioin yleispuhekielisiksi sanoiksi ne, joita sanakirja ei tunnistanut, mutta jotka olivat oman käsitykseni perusteella päivän selvää puhekieltä kuten *karhunjötäkäle* tai jotka se luokitteli merkinnällä ark. Tässä kohtaa pulmana tietenkin oli vuoden 1997 lehtien tulkinta nykyisen sanakirjan avulla ja toisaalta ark.-merkinnän tulkinta. Sanojen asema voi tutkitusti muuttua ajan kuluessa, mutta muun muassa Eija-Riitta Grönrosin (2006) mukaan Nykysuomen sanakirjan sisältöä ei ole

muutettu sen ilmestymisen jälkeen (1951–61). Siellä arkityyliseksi on merkitty sanoja kuten *kolari*, *purkki* ja *perua*, jotka on katsottu yleiskielisiksi jo Suomen kielen perussanakirjassa, jonka viimeinen osa ilmestyi 1994. Grönrosin mukaan nykyään on yhä vaikeampi sanoa, mikä ylipäänsä on arkikielen ja yleiskielen raja, sillä muutokset voivat olla hyvinkin nopeita. Sähköisestä Kielitoimiston sanakirjasta poistettiin ark.-merkintä jo esimerkiksi sanasta *sinkku*, joka monen kielitajuun tuntuu yhä selvästi puhekieliseltä.

Eija-Riitta Grönrosin (2006) mukaan neutraalista yleiskielestä ja asiatyylistä poikkeavien sanojen tyyllisävyä osoitetaan sanakirjassa erilaisin luonnehtivin lyhentein, kuten ark. 'arkikielessä', slg. 'slangissa', leik. 'leikillisesti ja halv. 'halventavasti'. Näitä neljää merkintää käytin hyödyksi omassa tutkimuksessani. Sanat, joille oli annettu jokin näistä merkinnöistä, kuuluvat tutkimuksessani puhekielisten sanojen kategoriaan.

Arkikielisyys on terminä silti helposti ongelmallinen: se on vakiintunut sanakirjatermiksi kuvaamaan epämuodolliseen, epäviralliseen kielenkäyttöön kuuluvia sanoja (Grönros 2006). Arkikielisyys on tavallisia puheessa, mutta nykyisin myös kirjoitetussa kielessä, siksi termi puhekielinen ei Grönrosin mukaan käy kuvaamaan asiaa: hänen mukaansa puhekieli on puhuttua kieltä. Itse kuitenkin lähestyn tässä tutkimuksessa puhekielen ja puhekielisyyden käsitteitä eri näkökulmasta. Tämä Grönrosin pohdiskelu kuitenkin perustelee sen, miksi ark.-merkintä on hyvä peruste luokitella kirjoitettu sana puhekieliseksi.

Historiallisesti arkikielisinä on pidetty myös ruotsista mukautettuja sanoja (Grönros 2006), kuten pulla. Se on kuitenkin vailla tyyli-merkintää jo Suomen kielen perussanakirjassa: näkemykset ovat muuttuneet siten, että ruotsalaisuutta ei enää nähty uhkana. Yleiskielisiksi vakiintuvat usein myös lyhentymällä syntyneet sanat, kuten *video* ja *mikro*. Näitä saattavat aineistostani olla tulevaisuudessa esimerkiksi kämppäkaverista lyhentynyt *kämppis* sosiaalinen media, eli *some*.

Koska oma lähtökohtani puhekielisyyden tulkintaan voi olla erilainen kuin jonkun toisen suomen kielen käyttäjän, olen turvautunut pääasiassa Kielitoimiston sanakirjaan määrittelyn auktoriteettina. Sanakirjassakin ark.-merkinnällä kuvataan virallisesti vain sitä, miten sanojen tyyllisävyyn keskimäärin suhtaudutaan (Grönros 2006). Absoluuttista totuutta ei siis asiasta voida tavoittaa, vaan olemme väistämättä keskimääräisen määrittelyn armoilla. On muistettava tutkimusaiheeni ja -aineistoni häilyvyys. Matemaattisen tarkkaa totuutta tällaisesta aiheesta lie-
nee mahdoton saada: kieli on lopulta käyttäjiensä hallussa, ei määrittelevien tahojen.

Murteellisten sanojen ja puhekielisten rakenteiden luokittelu osoittautui selkeämmäksi: selvät murteellisuudet erottuvat tekstistä ja näin tekevät rakenteetkin. Niiden luokittelemisen tueksi riittivät perustelut taustakirjallisuudesta (kuten Mantila 1997 ja 2004). Suomen murteiden sanakirja olisi toinen erittäin hyvä auktoriteetti etenkin murteiden luokittelulle, mutta murteelliset ilmaukset pystyi lehtitekstistä poimimaan taustakirjallisuuden tuella selkeästi jopa ilman sitäkin. Tarvittaessa tarkistin epävarman sanan vielä Suomen murteiden sanakirjasta.

3.3 Sisällönanalyysi

Aineistoa analysoin sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn keinoin. Aiemman tutkimukseni (Heinonen 2017) yhteydessä huomasin, että kvantitatiivisella tutkimusotteella tavoitellaan usein yleiskäsityksiä ja kvalitatiivisella taas päästään käsiksi yksityiskohtiin. Vehkalahti (2008:13) muistuttaa, että samassa tutkimuksessa on mahdollista hyödyntää molempia lähestymistapoja aineistoon ja samoin toteavat myös Hirsjärvi & Hurme (2008: 26). Myös Tuomi ja Sarajärvi (2018) huomioivat jo teoksensa esipuheessa sen, että usein laadullisen aineiston analyysimenetelmät osoittautuvat vaikeiksi ja osaltaan siihen vaikuttaa se, että määrällinen ja laadullinen tutkimus esitetään toistensa vastakohtina. Niin ei kuitenkaan tarvitse olla, ja esimerkiksi tässä tutkimuksessa menetelmien yhdistäminen tarkoittaa sitä, että analysoin määrällisesti kategorioitavia puhekielen ilmauksia luokitellen niitä kvantitatiivisen analyysin pohjalta, mutta samalla laadullisesti analysoiden. Tuomi ja Sarajärvi (2018) kuvailevat, että sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysi on metodin lisäksi väljä teoreettinen kehys, joka voidaan liittää monenlaisiin analyysikokonaisuuksiin. Useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat sisällönanalyysiin. Voidaan puhua jopa määrällisestä sisällönanalyysista, jonka historia alkaa jo yli sadan vuoden takaa.

Tuomi ja Sarajärvi (2018) korostavat sitä, että laadullista tutkimusta tekevän tutkijan on syytä tietää, mitä tekee ja millä kentällä liikkuu. Sen koen nyt työni vahvuudeksi: olen työskennellyt sekä lehtialalla että suomen kielen parissa ja tehnyt lisäksi puhekielen käytöstä lehtiteksteissä jo yhden pro gradun.

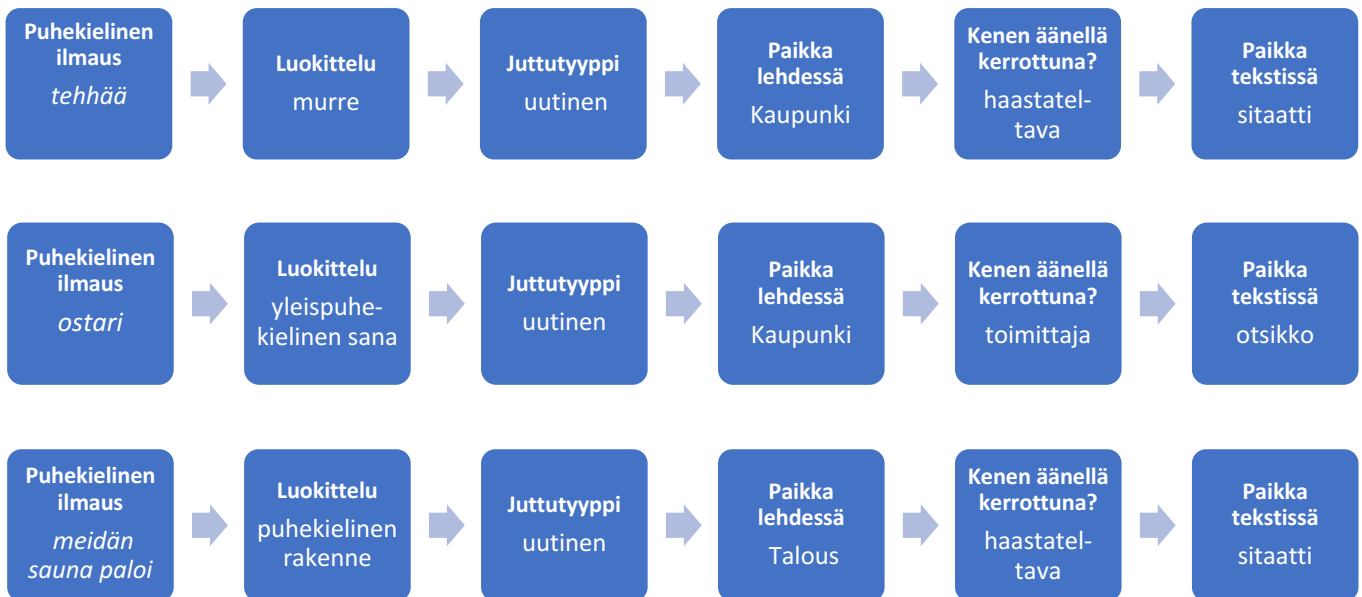
Pietilä (1973) määrittelee sisällön erittelyksi analyysimenetelmän, jossa on joukko menettelytapoja, joita käyttäen dokumenttien sisällöistä voidaan tehdä havaintoja ja kerätä tietoja. Samalla on syytä noudattaa tieteellisiä pelisääntöjä. Dokumenttien sisällön perusteella pyritään siis tekemään niiden tuottajia koskevia päätöksiä, ja tästäkin on kyse omassa analyysissäni: lehtitekstissä esiintyvistä puhekielisyyksistä pyrin samalla tekemään päätelmiä myös niitä kirjoittavista toimittajista. Tuomi ja Sarajärvi (2018) määrittelevät sisällön erittelyn analyysiksi, jossa kuvataan kvantitatiivisesti esimerkiksi tekstin sisältöä, ja vertaavat sitä sisällönanalyysiin, jossa on pyrkimys kuvata dokumenttien sisältö sanallisesti. Kvantifiointi siis kuuluu sisällön erittelyn piiriin, mutta sitä voidaan käyttää sisällön analyysin apuna. Omassa tutkimuksessani hyödynnän kumpaakin analyysiotetta.

Käytännössä luokittelin aineiston Microsoft Excel -ohjelmassa taulukoihin ja tätä on havainnollistettu kuviossa 1. Luin jokaisen journalistisen jutun aineistoksi valitsemistani lehdistä. Samalla luokittelin aineiston seuraavasti: kun törmäsin puhekieliseen ilmaukseen, kirjasin ylös, mikä tämä puhekielinen ilmaus ja sitten luokittelin sen murteeseen, yleispuhekielisiin sanoihin tai puhekielisiin rakenteisiin. Tämän jälkeen kirjasin ylös missä juttutyypissä ilmaus esiintyi, millä lehden osastolla se oli, oliko se lähtöisin haastateltavan vai toimittajan kerronnasta ja mikä sen paikka lehtijutun tekstissä oli, esimerkiksi otsikko tai leipäteksti. Näiden lisäksi kunkin havainnon kohdalla kirjasin ylös sen päivämäärän ja sivunumeron, jotta pystyin tarvittaessa palaamaan havaintoon. Lisäksi kirjasin omaan sarakkeeseensa, jos yleispuhekielisellä sanalla oli merkintä ark., slg., leik. tai halv.

Aineiston luokitellussa luokittelin ark.-merkinnällä myös sellaiset luovat yhdyssanailmaukset, jotka oli muodostettu niin, että sanan jokin osa oli luokiteltu Kielitoimiston sanakirjassa ark.-merkinnällä, kuten *festarilääkäri* ja *ökyukkoja*. Samoin olen toiminut näistä sanoista johdettujen verbien kohdalla, kuten *festarointi*.

Lehtitekstin erilaisten osien luokittelussa kohdassa ”Paikka tekstissä” sovelsin samaa jaottelua kuin aiemmassa pro gradussani (Heinonen 2017: 58) eli jakoa: otsikko, leipäteksti, sitaatit, kuvatekstit, faktalaatikot ja muut osat. Tässä on huomioitava, että kohdat ”leipäteksti” ja ”sitaatit” on eroteltu toisistaan, vaikka tavallisesti sitaatit kuuluisivat leipätekstin osaksi. Tämän erottelun olen halunnut tehdä siitä syystä (ks. myös Heinonen 2017), että sitaateissa puhekielellä on selkeä erityisasema (Haapanen 2017). Siksi niiden tutkiminen muusta leipätekstistä erillään on perusteltua.

Leipätekstillä tarkoitankin siis tästä eteenpäin tässä tutkimuksessa leipätekstin niitä osia, jotka eivät ole suoraa sitaattia.

Kuvio 1. Aineiston luokittelurunko, esimerkit 1, 2 ja 3.

Laadullisen tutkimuksen osalta tutkimukseni on nyt empiiristä: tutkin todellisuudessa esiintyvää. Sovellan induktiivista, eli aineistolähtöistä päättelyä, sillä teen päätelmäni aineistossa ilmenneiden havaintojen pohjalta. Toisaalta tutkimuksessani on myös deduktiivisia piirteitä eli aiemman tiedon varaan rakentuvaa päättelyä, sillä ensimmäisessä gradussani löytyneet tulokset heijastuvat väistämättä käsityksiini. Valitsin luokitteluni kategoriat, kuten puhekielisten ilmausten luokittelun ja juttutyyppit, vasta aineistoa tutkittuani ja luokittelutaulukkoa vielä erilaisilla vaihtoehdoilla testattuani, joten tuloksena on aineistolähtöinen analyysi. Aineistolähtöisessä analyysissä tehdään aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen.

Laadullisen tutkimuksen heikkouksia on, että usein tutkija löytää aineistosta kiinnostavia asioita, joihin ei ole etukäteen varautunut. Siitä seuraa tutkijan hämmästyminen, ja kiinnostus tutkia ja raportoida kaikesta kiinnostavasta. Olisi kuitenkin tärkeää rajata tutkittava ilmiö, ja pikemminkin yrittää saada kaikki siitä irti. Muu mielenkiintoinen materiaali pitäisi siirtää seuraavaan tutkimukseen (Tuomi & Sarajärvi 2018).

Puhutaan luokittelusta, joka on yksinkertaisin aineiston järjestämisen muoto. Alkeellisimmillaan aineistosta määritellään luokkia ja lasketaan, montako kertaa jokainen luokka esiintyy aineistossa. Luokiteltu aineisto voidaan esittää taulukkona, ja oma analyysini lähtee tästä perusrungosta.

Analyysin aikana tein rungon avulla myös muunlaisia taulukoita, kuten kun erottelin sieltä esimerkiksi murteelliset ilmaukset myös omaksi taulukkokseen ja jaottelin ne Harri Mantilan (1997 & 2004) esittämällä tavalla. Tällainen jatkojalostus auttoi analyysin tekemisessä, mutta perusrunko pysyi koko ajan taustalla.

Tuomi & Sarajärvi (2018) kertovat, että metodiset ratkaisut saavat usein perustelunsa tutkimuskäytännöistä. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita joko 1. kielen tyypillisistä piirteistä, 2. inhimillisten kokemusten säännönmukaisuuksista, 3. tekstin ja toiminnan merkityksestä tai 4. ajattelun ja toiminnan reflektiosta. Näistä omani lienee kielen tyypilliset piirteet, ja kieli kommunikaation välineenä, josta pääsemme kielen sisältöön ja sisällön analyysiin. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan laadullisessa sisällönanalyysissä tutkimussaineistona käytettävä kirjallinen materiaali on jaettavissa yksityisiin dokumentteihin ja joukkotiedotuksen tuotteisiin. Näistä omaa tutkimusaineistoani edustavat joukkotiedotuksen tuotteet. Tärkeintä on miettiä, millaiseen tietoon halutaan päästä käsiksi.

Aineiston koko on keskeinen kysymys. Laadullisessa tutkimuksessa ei Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan pyritään kuvaamaan ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. Näitä periaatteita pyrin noudattamaan omassa tutkimuksessani. Toisaalta yritän ratkaista aineistoni riittävyyttä pikemmin saturaation avulla: kun aineisto alkaa toistaa itseään, ei tutkimusongelman kannalta merkittävää uutta tietoa ilmesty. Keskeistä tällaisessa tutkimuksessa on myös tutkijan looginen päättely ja vuoropuhelu aineiston kanssa.

4. Aineiston analyysi

Aineistokseni kertyi lopulta 374 havaintoa puhekielisyyksistä. Se on kerätty yhteensä 10 päivän Helsingin Sanomista, viidestä numerosta vuodelta 2017 ja viidestä numerosta vuodelta 1997.

Yhteensä sivumäärä vuodelta 2017 oli 404 sivua ja vuodelta 1997 yhteensä 220 sivua. Sivumäärissä on huomioitava, että vuonna 1997 Helsingin Sanomat ilmestyi broadsheet-kokoisena, mutta vuonna 2017 tabloidina. Ne eivät siis ole täysin verrattavissa toisiinsa. Myös yksittäisten juttujen pituudet muuttuvat, kun lehti muuttaa ilmestymiskokoaan, joten ei ole mielekäästä vertailla myöskään suoraan juttujen määriä. Näistä sivumääristä saa kuitenkin hieman suuntaa arviointiin aineistoni laajuudesta, vaikka suhteellisia osuuksia niistä on käytännössä näistä syystä mahdotonta laskea.

En voi suhteuttaa esimerkiksi puhekielisyyden määrää juttujen merkki- tai sanamääriin, sillä vanhoista PDF-sivuista näiden laskeminen näin suuresta aineistosta olisi tarpeettoman työlästä tutkimustavoitteen näkökulmasta. Tutkimusotteeltaan laadullisesti painottuva analyysi ei edellytä havaintojen tarkkaa suhteuttamista aineistojen sanamääriin.

Jo varhaisessa analyysivaiheessa kiinnitin huomiota siihen, että usein puhekielisyyksiä löytyi monta yhdestä jutusta, yksittäisestä jutusta saattoi löytyä jopa yli 10 havaintoa (esim. ”Elävä patsas yllättää” HS 31.7.1997 A10). Tämän jälkeen lehdessä saattoi olla montakin aukeamaa juttuja ilman yhtäkään puhekielistä esiintymää. Tämä piirre oli hyvin tyypillistä, ja sellaisia juttuja, joista olisi taulukkoon saanut vain yhden puhekielen esiintymän, esiintyi hyvin vähän. Ilmiössä lienee kyse siitä, että kirjoittaja on tietoisesti valinnut ottaa juttuunsa rennomman tyylin ja käyttää sen vuoksi kokonaisvaltaisesti enemmän epämuodollisia sanavalintoja. Runsasta puhekielisyyttä yhden jutun sisällä voidaankin pitää toimittajan tietoisena tyyliä.

Seuraavissa luvuissa käsittelen, millaisia olivat aineiston yleispuhekieliset sanavalinnat, murteelliset sanat sekä puhekieliset rakenteet ja paljonko niitä esiintyi. Tarkastelen myös, miten sanat jakautuivat sanaluokkiin ja kuka lehdissä käyttää puhekieltä (toimittajan oma kerronta vai haastateltava). Lopuksi kokoan havaintojani yhteen ja tarkastelen vielä puhekielisyyksien esiintymistä lehden eri juttutyypeissä ja osastoilla.

4.1. Yleispuhekieliset sanavalinnat

Yleispuhekieliset sanavalinnat ovat aineistossa selvästi yleisin puhekielisyyden muoto. Niitä on 76 prosenttia koko aineistosta ja niiden suhteellinen osuus on vielä suurempi vuodelta 2017 olevissa havainnoissa (ks. kuvio 2).

Yleispuhekielisiä sanavalintoja esiintyi runsaasti eri juttutyypeissä ja eri paikoissa tekstiä otsikoista kuvateksteihin. Leipätekstissä ja sitaateissa näiden käyttö oli yleisintä: 169 kertaa yleispuhekielisiä sanavalintoja esiintyi leipätekstissä ja 81 kertaa sitaateissa. Yhteensä aineistossa oli 286 yleispuhekieliseksi sanavalinnaksi luokittelemaani havaintoa. Esimerkkeinä eri juttutyypeissä esiintyneistä ilmauksista seuraavat:

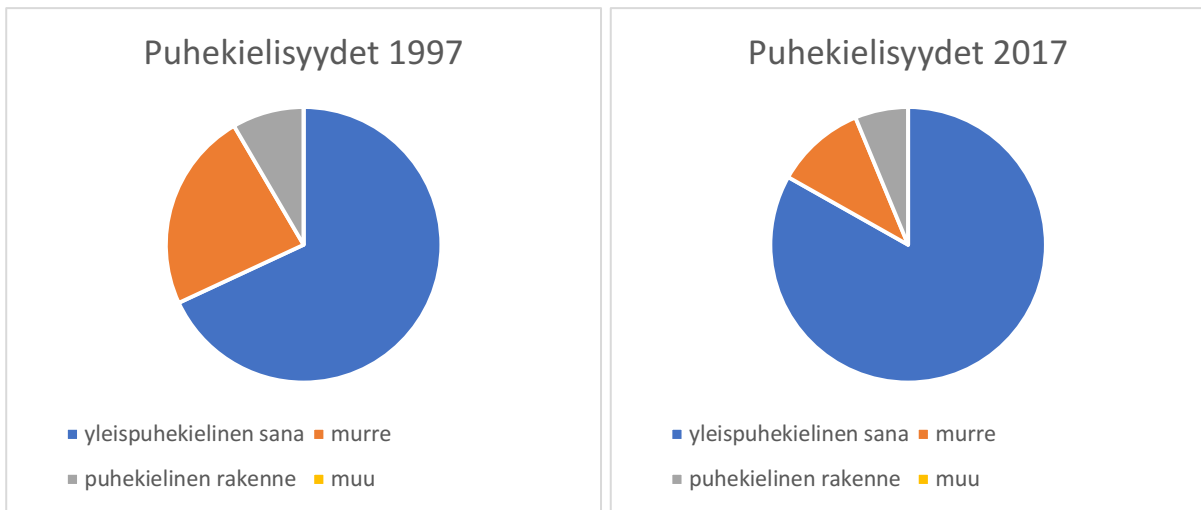
”Suomen tietävästi mahtavin *karhunjötkäle* Juuso.” (HS 30.7.2017: A10 ”Karhu vs. Panda 8-2”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
karhunjötkäle	yleispuhekielinen sana	uutinen	kotimaa	toimittaja	leipäteksti

”Joskus hytit on oksennettu, *kustu* ja *räitty* täyteen.” (HS 30.7.1997: A11 ”Huomaamaton siivooja puurtaa hyteissä”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
räitty	yleispuhekielinen sana	henkilöhaastattelu	kaupunki	haastateltava	sitaatti

Luokan laajuus kertoo myös osaltaan siitä, että se kattoi luokittelussani hyvin monenlaisia ilmauksia. Sen alle mahtuivat puheessa lyhentyneet ilmaukset kuten *ooksä*, mutta myös lähes yleiskieliset sanat kuten *matkamuistoputiikki* ja *turisemaan*. Jälkimmäiset edustavat sanoja, jotka eivät heti edes tunnu puhekielisiltä, mutta Kielitoimiston sanakirjan mukaan ovat kuitenkin saaneet merkinnän ark.

Kuvio 2. Puhekielisyydet 1997 ja 2017 rinnakkain. Luokkaan muu ei lopulta tullut havaintoja.

4.2 Murteellisuudet

Murteen käyttö oli selkeästi yleisempää vuoden 1997 jutuissa. Vuoden 2017 osalta aineistossa esiintyi murteen käytöstä 22 havaintoa. Vuodelta 1997 havaintoja esiintyi 39. Vuodelta 1997 kaikkia havaintoja oli yhteensä 166, ja vuodelta 2017 yhteensä 208, joten havaintojen suhteellinen ero on vielä suurempi.

Murretta käytettiin yhteensä 61 kertaa. Näistä 54 kertaa oli sitaateissa ja 51 kertaa murre oli lähtöisin haastateltavan kerronnasta.

Murretta esiintyi lehden eri osastoilla ja erilaisissa juttutyypeissä. Henkilöhaastattelujen osuus kuitenkin korostui ja murteen käyttö näytti liittyvän tiiviisti henkilöiden sitaatteihin myös uutisissa. Seuraavissa esimerkeissä sitä käytettiin sitaateissa nimenomaan korostamaan paikallisuutta tai puhetilanteen rentoutta.

”Ei *helevetti*. Se *onkii* elävä.” (HS 31.7.1997: A 10 ”Elävä patsas yllättää”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
helevetti	murre	uutinen	kaupunki	haastateltava	sitaatti

” ”Kell on gymne lyäny, ai Jumal kaupunkki varjelkko ja valuvaarast ja prasusta suajelkko. Kell on gymne lyäny”, kuulutti Nortamo Seoran. *brännvaht* Rauman kauppatörin lavalta perjantai-il-tana.” (HS 27.7.1997: A5 ”Mustan pitsin yössä juhliivat Raumalla niin kulttuuriväki kuin kiek-kokansakin”.

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyypäi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
brännvaht	murre	uutinen	kotimaa	haastateltava	sitaatti

”Joku varmaan fiksumpana osaa *sanoo onks tää* ihan sukka?” (HS 30.7.2017: A15 ”Salaperäinen herra Moisio”).

Pvm	Sivu	Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyypäi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
30.7.2017	A15	sanoo (sanoa)	murre	uutinen	kaupunki	haastateltava	sitaatti

Murteellisuutta edustivat myös esimerkiksi sanat *nääs, mie* ja *suojelkko*. Käytännössä kaikkia murteellisia ilmauksia tuntui yhdistävän se, että niillä liitettiin juttu vahvasti paikallisuuteen: oli se sitten pitsiviikot Raumalla tai savolaista sarjakuvaa kirjoittavan piirtäjän henkilökuva. Tätä tulkintaa tukee tutkimukseni vuodelta 2017, jossa toimittajat kommentoivat tällaisia kielellisiä valintojaan tähän tapaan:

” Yleensä haluan luoda mielikuvaa henkilöstä tai paikasta, jossa ollaan. Jos on juttukeikalla vaika jossain Perä-Karjalassa ja juttu kertoo siitä, millaista siellä Perä-Karjalassa on, niin murre on perusteltua.”

” Tarinassa murre ja henkilön oma puhetyyli on osa ihmisen persoonaa ja elämäntarinaa ja avaa sitä.”

”Jos murteita käytetään oikein, tyyli voi ylläpitää kieleemme rikkautta”. (Heinonen 2017: 41.)

Luokittelin murteelliset havaintoni vielä Harri Mantilan (1997 ; 2004) rakentaman puhekielen luokittelun mukaan, Tällä tavalla havaitsin, että laadullisesti murteen käyttö on muuttunut.

Vuonna 1997 yleisiä ja neutraaleja puhekielen piirteitä löytyi 5 havaintoa (esim. *suvena*), laaja-alaisia puhekielen piirteitä 3 (esim. *heleppo*), yleistäviä puhekielisyyksiä 2 (esim. *poikii*) leimautuneita ja kartettavia aluepuhekielisyyksiä 25 (*gymne*), ja eläviä paikallisuuksia löytyi 4 (esim. *mie*),

Vuonna 2017 yleisiä ja neutraaleja havaintoja oli 15 (esim. *tietsä*), laaja-alaisia 3 (esim. *ijäisyydeltä*), yleistäviä puhekielisyyksiä 1 (*sano*), leimautuneita ja kartettavia 3 (esim. *kerkisimme*) ja eläviä paikallisuuksia 0.

Näistä havainnoista voidaan päätellä, että yleisten ja neutraalien puhekielen piirteiden käyttö on lisääntynyt, mutta leimautuneet ja kartettavat aluepuhekielisyydet sekä elävät paikallisuudet ovat selvästi vähentyneet.

4.3 Puhekielisten sanojen jakautuminen sanaluokittain

Kerättyäni sekä yleispuhekieliset että murteelliset puhekielen sanat, halusin vielä tutkia, millaisiksi sanoiksi ja sanaluokiksi ne jakautuvat.

Yllättävä tulos ei ole, että eniten puhekielisiä ilmauksia aineistossa esiintyy substantiiveissa: jopa 229 puhekielistä substantiivia löytyi aineistosta. Näitä edustivat esimerkiksi *ostari*, *pahis* ja *pyöräilijätkä*.

Verbejä oli 79 kappaletta, kuten *lyäny*, *turisemaan* ja *tehhää*.

Adjektiiveja löytyi 17 kertaa, kuten *heleppo*, *känniset* ja *kauhian*.

Muita sanoja oli 29, joista 8 persoonapronomineja, 6 demonstratiivipronomineja ja lisäksi joukkoon kuului adverbiaaleja ja taipumattomia sanoja. Näistä sanaluokista muodostin puhekielisten sanojen sanaluokkahierarkian sen mukaan, miten yleisiä sanaluokkien sanat aineistossani olivat (ks. *kuvio 3*).

Tämän sanatarkastelun ulkopuolelle jäävät luonnollisesti puhekieliset rakenteet.

Kuvio 3. Sanaluokkien hierarkia yleisimmästä harvinaisimpaan murteellisissa ja yleispuhekielisissä sanoissa.

Vuoden 2017 osalta substantiiveja oli 134, verbejä 37, adjektiiveja 7 ja muita 17. Vuonna 1997 substantiiveja oli 93, verbejä 40, adjektiiveja 8 ja muita 11. Substantiivien osuus puhekielisistä sanoista oli siis kasvanut entisestään verrattuna muihin sanaluokkiin ja hierarkian suhteet pysyneet pakoillaan.

4.4 Puhekieliset rakenteet

Puhekielisten rakenteiden osuus aineistosta oli selvästi pienin. Se pysyi hyvin samanlaisena kummankin tarkkailuvuoden aineistossa. Käytännössä näitä rakenteita olivat me mennään -tyyppinen rakenne ja meidän sauna paloi -tyyppinen rakenne.

Saarinen (2013) on havainnut, että sanomalehtikielessä on alkanut esiintyä yhä enemmän puhekielestä tuttuja rakenteita. Hänen mukaansa rakenteellisesti puhekieliset ilmaisut ovat suosittuja erityisesti silloin, kun lainataan jonkun sanomisia suoraan esimerkiksi haastattelussa. Tämä selvitykseni vahvistaa tuon tuloksen: Toimittajan omasta kerronnasta tai leipätekstistä ei vuoden 1997 aineistosta löytynyt ollenkaan puhekielisiä rakenteita, ja vuonna 2017 vain

kolme näistä havainnoista löytyi toimittajan kerronnasta ja leipätekstistä. Yleensä siis puhekielen rakenteet pääsevät vain haastateltavien sitaateissa esiin. 23 havaintoa olikin niistä, kun puhekielisiä rakenteita kaikkiaan löytyi 27. Yksi havainnoista oli haastateltavan kerrontaa, mutta kuvatekstissä.

Puhekieliset rakenteet luokittelin kahteen eri ryhmään. Ensimmäisen ryhmän (16 kpl) muodostivat tapaukset, joissa puhekielisyys syntyi verbin taivutukseen eli kongruenssiin liittyvistä syistä. Käytännössä ne olivat inkongruenssitapauksia. Näistä esimerkkinä ovat ilmaiset *me mennään, mistä ne on* ja *ettei etuudet riippuisi*.

”Täältä *me mennään* Linnaan ja sitten Tamminiemeen ja Sipuliin syömään, ja sitten Ikean kautta kotiin”, Pirjo Lankinen kertoo jo menomatalla. (HS 27.7.1997: A9 ”Presidentin komeaan kotiin astutaan kuin kirkkoon”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
me mennään	puhekielinen rakenne	uutinen	kotimaa	haastateltava	sitaatti

”Tää on ihan eppinen juttu. Siellä laatikon sisällä oli tikari, Raamattu ja kasa kuvia. Kukaan ei osannut sanoa, että *mistä ne on*.” (HS 28.7.2017: B6 ”Tällainen on suomalainen mies”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
mistä ne on	puhekielinen rakenne	uutinen	kulttuuri	haastateltava	sitaatti

”Lakien pitäisi olla olla sellaisia, *ettei etuudet riippuisi* asumistavasta”, Kylänen sanoo. (HS 31.7.1997: A9 ”Talonkirjoja kaivataan takaisin”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
ettei etuudet riippuisi	puhekielinen rakenne	uutinen	kaupunki	haastateltava	sitaatti

Toinen ryhmä syntyi niistä havainnoista, joiden puhekielisyyys syntyi omistusliitteen eli possessiivisuffiksin poisjäännistä. Nimitän tätä luokkaa omistusliitteettömiksi tapauksiksi. Esimerkkinä näistä olivat ilmaiset *meidän sauna paloi, mun pyrkimys kaikessa on ja meidän luonnon antimet*.

”Isäntä voi soittaa asiamiehelle ja sanoa, että *meidän sauna paloi*. Asiamies saattaa kysyä, että sekö joka näkyy teidän keittiön ikkunasta vai se toinen siellä rannassa.” (HS 28.7.1997: A20 ”Lähivakuutuksessa uskotaan läheisyyteen”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
meidän sauna paloi	puhekielinen rakenne	uutinen	talous	haastateltava	sitaatti

”En pyri tekemään sitä, mitä muutkin. *Mun pyrkimys kaikessa on*, että osaisin yllättää itseni ja muut.” (HS 30.7.1997: B5, ”Stefan Lindfors veti viivan ravintolaan”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
mun pyrkimys kaikessa on	puhekielinen	uutinen	kulttuuri	haastateltava	sitaatti

”Olen kesäihminen ja nautin kesästä kaikissa säissä. Parasta siinä on *meidän luonnon antimet* sekä ihmisten rentous ja tietynlainen vapaampi mahdollisuus keskusteluun.” (HS 29.7.2017: A13, ”Suomessa ministerien ääneenajattelu lytätään”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
meidän luonnon antimet	puhekielinen rakenne	uutinen	kotimaa	haastateltava	sitaatti

Tällaisia puhekielen tapauksia on tutkinut Heikki Paunonen (1995). Paunosen mukaan possessiivisuffiksien väistyminen on näkyvimpiä suomen puhekielessä tapahtuvia muutoksia. Hän esittää myös ennustuksen siitä, miten omistusliitteet tulevat katoamaan suomen puhekielestä. Ennusteen mukaisesti viimeinen suffiksillinen omistusmuoto tavattaisiin Helsingin puhekielessä joskus 2040-luvulla ja omistusliitteettömät muodot ovat käytännössä jo 2030-luvulla lyöneet läpi kieliyhteisössä lähes kokonaan (Paunonen 1995: 514).

Lehtikielessä muutos ei näytä tutkimukseni mukaan yhtä jyrkältä. Omistusliitteettömiä tapauksia oli vuonna 1997 6 havaintoa ja 2017 5 havaintoa. Määrä ei siis ole ainakaan radikaalisti kasvanut 20 vuoden välillä. Toisaalta nämä omistusliitteettömät muodot näyttävät vakiintuneen myös osaksi lehtitekstiä ja niiden asema siellä näyttää vakaalta, vaikkakin niiden käyttö on melko harvinaista. Kuten muutkin puhekieliset rakenteet, ne esiintyvät yleensä vain haastateltavien sitaateissa.

Inkongruenssitapaukset ja omistusliitteettömät muodot olivat käytännössä ainoat luokat, joissa puhekielisiä rakenteita esiintyi teksteissä. Pohdin selvitystä tehdessäni, olisiko kongruenssiin liittyvän luokan voinut jakaa tarkemmin monikon 1. persoonan ja monikon 3. persoonan mukaan, mutta tämäkään luokka ei näyttänyt lopulta aineiston perusteella järkevältä, sillä he ei tee -tyyppisiä rakenteita ei suoraan löytynyt aineistosta, vaan siellä oli esimerkiksi ne on ihan hulluja jätkiä -tyylisiä rakenteita, joissa myös he on muuttunut puhekieliseksi ne-versioksi. Persoonapronominien puhekielistä käyttöä lehtiteksteissä taas voisi tutkia aivan omanaan, vaikka nyt luokittelen ne tässä tutkimuksessa tilanteen mukaan yleispuhekielisiksi sanoiksi tai murteellisiksi ilmaisuiksi.

4.5 Kuka ja missä käyttää puhekieltä?

Yllättävän usein myös toimittaja itse on se, joka on valinnut juttuun puhekielisen sanavalinnan, eikä se ole lähtöisin haastateltavan sitaatista (Ks. kuvio 4).

Kuvio 4. Kenen äänellä puhekielisyyys kerrotaan.

Haastateltavan äänellä puhekieltä käytettiin 167 kertaa, kun taas toimittajan äänellä 207 kertaa. Haastateltavan puhekieli sijaitsi odotustenmukaisesti pääasiassa sitaateissa, eli 148 havaintoa oli niistä. Muut havainnot olivat yksittäisiä otsikoissa, kuvateksteissä tai leipäteksteissä eri tavoin haastateltavan sanoiksi muotoiltuja ilmauksia.

Sitaatit houkuttavat toimittajia käyttämään puhekieltä, sillä osa toimittajista kokee, että ne tuovat tekstiin elävyyttä ja aitouden tuntua. Osa kokee, että sitaattien puhekielellä voidaan myös korostaa henkilön persoonaa, kuten Remu Aaltosen tai Juha Miedon kohdalla. (Heinonen 2017: 37.)

Toimittajien käyttämistä puhekielisyyksistä selvästi suurin osa on osana leipätekstiä, yhteensä 170 havaintoa. 10 kertaa toimittajan omassa kielenkäytössä nousi esiin murre ja vain 3 kertaa puhekielinen rakenne. Tyypillistä toimittajan puhekielisyyden käyttöä aineistossani olivat yksittäiset sanavalinnat, kuten *festarit*, *kämpäkaveri* tai *flaksi*.

”Festareilla musiikki raikaa, mutta pikkulapsi saattaa jopa kyetä nukkumaan keskellä meteliä.”(HS 29.7.2017: A18, ”Lapsen kuulo kannattaa suojata huolella”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
festareilla	yleispuhekielinen sana	uutinen	kotimaa	toimittaja	leipäteksti

”Skorpioni *kämppäkaverina*” (HS 28.7.2017: A19 ”Skorpioni kämppäkaverina”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
kämppäkaverina	yleispuhekielinen sana	uutinen	ulkomaat	toimittaja	otsikko

”Jos herroilla kävisi *flaksi*, he olisivat melko härskejä elostelijoita.” (HS. 30.7.2017: C10 ”Saku Sämpylä vikitteli ja bailasi kuin hipsteri”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
flaksi	yleispuhekielinen sana	arvio	kulttuuri	toimittaja	leipäteksti

Aiemmassa pro gradukseni (Heinonen 2017) yli 90 prosenttia toimittajista kertoi, ettei milloinkaan käyttäisi puhekielisiä rakenteita toimittajan omassa kerronnassa. Niitä löytyikin aineistostani vain 3 selvää tapausta:

”Mikäli sopimukset tuolloin julkistetaan, *päättyy melkein koko kauden jatkuneet spekulatiot*. ” (HS 30.7.2017: A28 ”Sky Italia: Räikkösen jatko on varmistumassa”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
päättyy melkein koko kauden jatkuneet spekulatiot	puhekielinen rakenne	uutinen	urheilu	toimittaja	leipäteksti

”*Potkut tanssiryhmästä oli lopulta lähtölaukaus* Kivikankaan menestysuralle esiintyvänä soolo-tanssijana ja tanssin opettajana.” (HS 29.7.2017: C18, ”Evijärveltä tanssijaksi Thaimaahan”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
potkut tanssiryhmästä oli lopulta lähtölaukaus	puhekielinen rakenne	henkilöhaastattelu	tänään	toimittaja	leipäteksti

”Pitkänen sisuuntui ja *päätti hankkia elannon* tekemällä sarjakuvia.” (HS 31.7.2017: B16, ”Leikkiä vakavilla asioilla”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
(Pitkänen) päätti hankkia elannon	puhekielinen rakenne	henkilöhaastattelu	tänään	toimittaja	leipäteksti

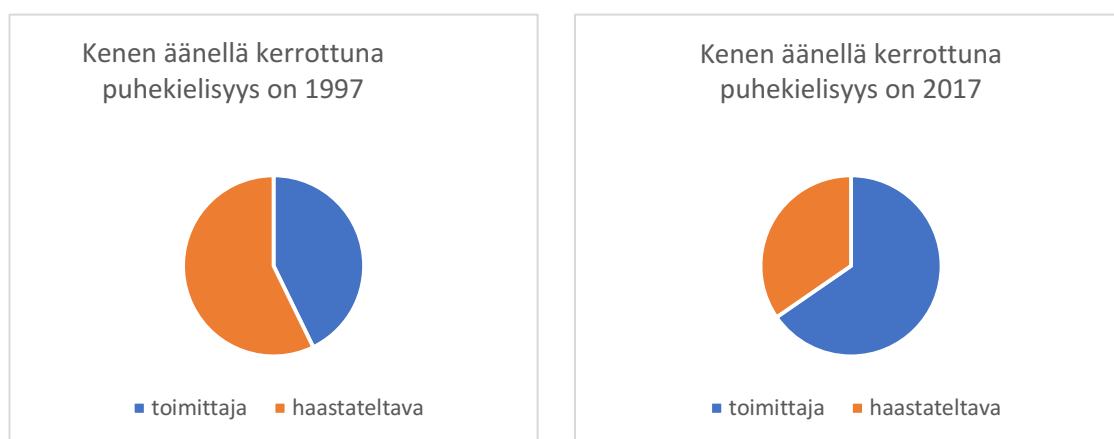
Tällaiset tulokset saavat pohtimaan, onko näissä tapauksissa kyse puhtaista virheistä pikemmin kuin tietoisista tyylivalinnoista. Tätä ajatusta vahvistaisi aiemman tutkimukseni (Heinonen 2017: 55) aineistossa esiintynyt kommentti: ”Kielioppivirheitä (esim. subjekti monikossa + verbi yksikössä) en halua leipätekstissä enkä otsikossa kirjoittaa enkä lukea”.

4.6 Kokoavia havaintoja koko aineistosta

Selvin ero vuosien 1997 ja 2017 puhekielisyyksissä liittyy murteen käyttöön (ks. *kuvio 2*). Murteen käytön määrän vähentyminen on siinä mielessä huolestuttavaa, että toimittajat ovat maininneet sen esimerkkinä taidokkaasta lehtikielestä (mm. Lahdenmäki 2001 & Heinonen 2017: 41). Toisaalta 90-luvulta lähtien on puhuttu ”murrebuumista”, jota on pidetty ajankohtaisena esimerkiksi 2001 (Mielikäinen 2001).

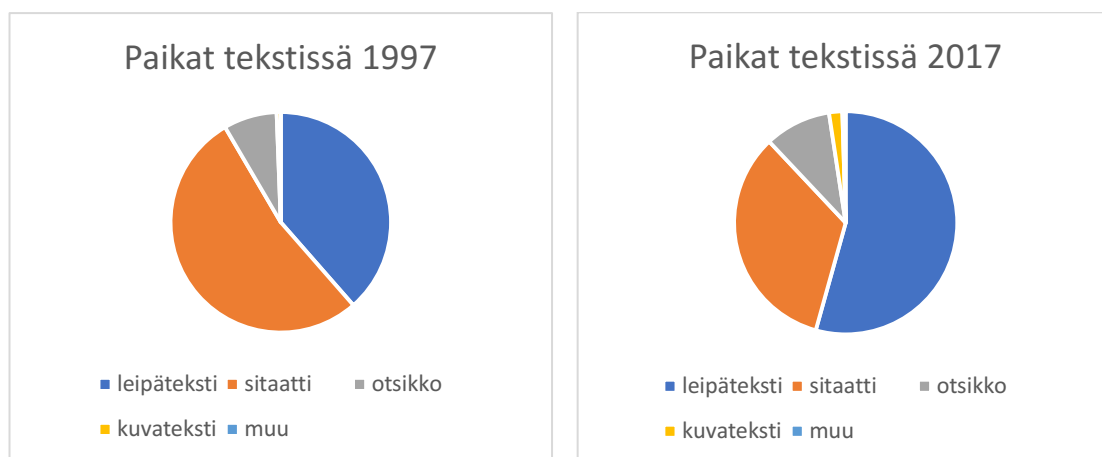
Se, että murreilmaisuja käytettiin vuonna 2017 vähemmän kuin 1997 näkyy jo määrällisestikin havainnoissa eri vuosilta: vuodelta 1997 oli 39 havaintoa ja vuodelta 2017 vain 22 havaintoa. Koska koko aineistossa suurin osa havainnoista oli vuodelta 2017, on tämä murreilmaisujen määrän harveneminen käytännössä vielä jyrkempää. Tämä havainto on yksi huomionarvoisimmista tässä työssä.

Puhekielisyyksistä oli toimittajan kerrontaan sijoittunut vuonna 1997 43 prosenttia ja vuonna 2017 65 prosenttia. On kiinnostava havainto, että puhekielisyyys oli siirtynyt vuosien välillä haastateltavan vastuulta yhä enemmän toimittajan omalle vastuulle (ks. *kuvio 5*). Haastateltavan äänellä kerrotun puhekielisyyden osuus on vähentynyt suhteessa toimittajan äänellä kerrottuun.

Kuvio 5. Kenen äänellä puhekielisyyys esiintyy 1997 vs. 2017.

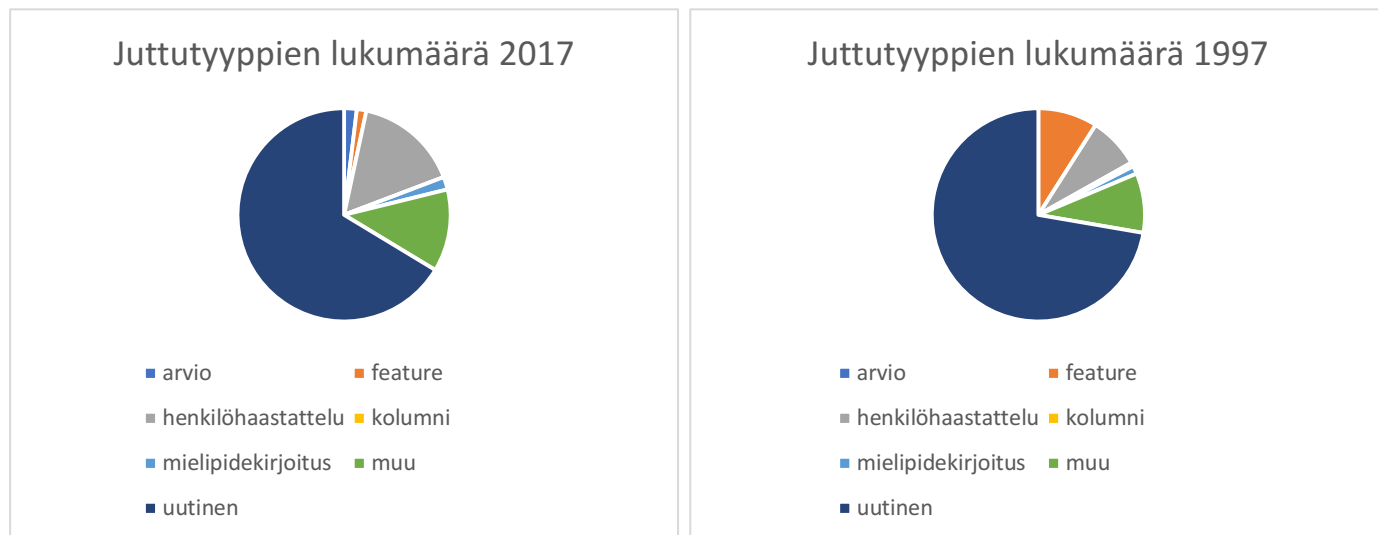
Kiinnostavaa puhekielisyyden sijainnissa (ks. kuvio 6) oli se, että muuten se pysyi vuosien välillä hyvinkin samanlaisena, mutta leipätekstissä sijaitsevan puhekielen osuus kasvoi sitaatteihin verrattuna selkeästi vuoden 2017 aineistossa. Puhekielen pääsy leipätekstiin oli siis aiempaa tavallisempaa. Tämä havainto saattaa osin liittyä siihen, että puhekielisyydet ovat siirtyneet yhä enemmän myös toimittajan omalla äänellä kerrottuun tekstiin.

Kuvio 6. Puhekielisyyksien paikat 1997 vs. 2017.

Juttutyyppejen osalta vuosien eroina näyttäytyy se, että vuonna 1997 puhekielisyyden osuus on jakautunut tasaisemmin eri juttutyyppeihin ja toisaalta erityisesti feature-materiaalin osuus on vuotta 2017 suurempi (ks. kuvio 7). Näissä kaavioissa tosin ongelmallista on juttutyyppejen luokittelu,

kuten jo aiemmin totesin: koin rajanvedon lopulta niin vaikeaksi, että on mahdollista, että vuoden 2017 jutuista osa uutisista olisikin jonkun toisen tutkijan mielestä feature- tai henkilöjuttuja. Tästä syystä tämän osalta ei ole syytä tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Kuvio 7. Juttutyypin puhekielisyyden 1997 vs. 2017.

Puhekielisyyksiä havaitsin lopulta yhteensä 374 erilaista esiintymää. Näistä yleispuhekielisiä ilmauksia oli selvästi suurin osa, 76 prosenttia eli 286 ilmausta, murretta oli 61 esiintymää eli 16 prosenttia ja puhekielisiä rakenteita 27 esiintymää eli 7 prosenttia (ks. kuvio 2).

Kuvio 8. Puhekielisyydet koko aineistossa.

Verrattuna aiempaan tutkimukseeni tämä havainto on erityisen kiinnostava: aiemman tutkimukseni mukaan murteen käyttöä arvostetaan erityisen taidokkaana osana lehtikieltä (Heinonen 2017: 71), mutta sen osuus puhekielisyyksistä on melko pieni. Puhekielisiä rakenteita, joita taas pidettiin usein selkeästi huonona kielenkäyttönä (Heinonen 2017: 74), esiintyy jopa puolet siitä määrästä, mitä murretta on käytetty (ks. kuvio 8).

1997 puhekielisiksi kategorioitavia esiintymiä löytyi 166 kpl. Niistä yleispuhekielisiä sanoja oli 68 prosenttia (113 kappaletta), murretta 23 prosenttia (39 kappaletta) ja puhekielisiä rakenteita 8 prosenttia (14 kappaletta). Vuonna 2017 puhekielisyyksiä löytyi 208 kappaletta ja niistä yleispuhekielisiä sanoja oli 83 prosenttia (173 kappaletta), murretta vain 11 prosenttia (22 kappaletta) ja puhekielisiä rakenteita 6 prosenttia (13 kappaletta).

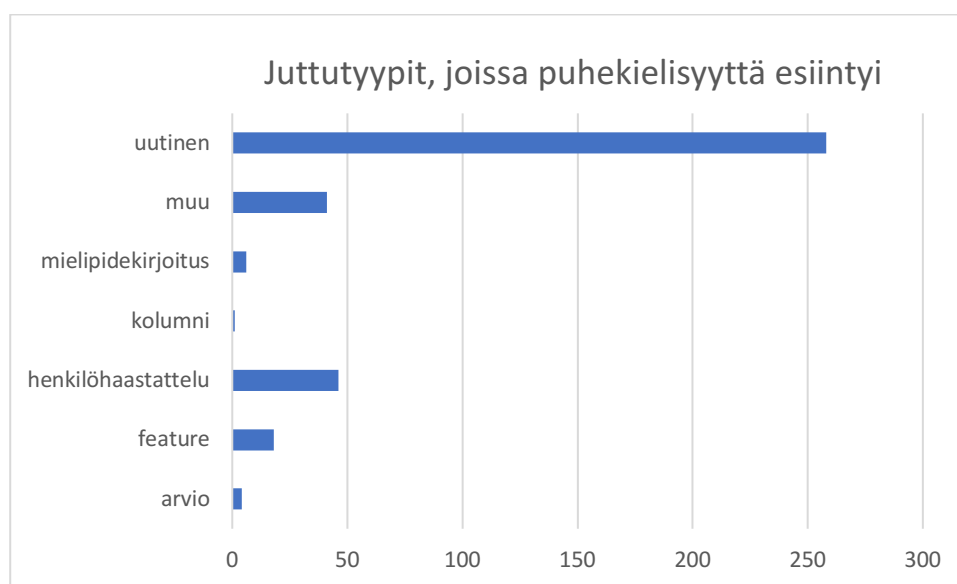

Kuvio 9. Puhekielisyyden paikka tekstissä.

Selvästi suurin osa puhekielisyyksistä esiintyi leipätekstissä, jota myös suurin osa lehtitekstistä on (ks. kuvio 9). Toiseksi yleisimmin puhekielisyyksiä esiintyi sitaateissa, joita vastaavasti on aina pienempi osuus lehtijutusta. Todennäköisesti toimittajat käyttävät puhekielisyyksiä sitaateissa suhteellisesti useammin, sillä hyvän lehtitekstin konventioon kuuluu, että sitaatit ovat

ikään kuin mausteita, ja niitä on jutussa selvästi vähemmän kuin leipätekstin muuta kerrontaa (Esim. Suhola, Turunen & Varis 2005: 146 ; Haapanen 2015).

Nämä tulokset puhekielisyyksien sijainnista lehtijutun sisällä yhtenevät hyvin aiempaan tutkimukseeni. Myös otsikoissa ja kuvateksteissä löytyi puhekielisyyksiä. Toisaalta sitaattien vahvan aseman on havainnut myös Jenni Saarinen omassa gradututkimuksessaan (2013: 56). Saarinen havaitsi, että lukijat sallivat puhekielen käytön lehtiteksteissä erityisesti sitaattien osana.

Kuvio 10. Juttutyypit, joista tein puhekielisiä havaintoja.

Tässä tutkimuksessani esitelty tarkastelu puhekielisyyksien esiintymisestä juttutyypeittäin (ks. kuvio 10) on siinä mielessä tulkinnanvarainen, ettei juttutyyppien luokittelu ole täysin ongelmatonta: kun tutkii päivittäistä sanomalehteä, selvästi suurin osa teksteistä on väljästi arvioiden luokiteltavissa uutisiksi. Juttutyyppien rajat eivät kuitenkaan ole käytännössä niin selvärajaiset, että voitaisiin aina yksiselitteisesti sanoa, onko kyseessä uutinen vai lyhyt kuvareportaasi, joka kuuluisi featuren-juttutyyppin alle. Joskus myös uutisen ja henkilöjutun rajat ovat hyvin lähellä toisiaan, joten toinen tutkija olisi voinut tehdä tämän osion luokittelun hyvinkin eri tavalla. Tämä seikka ilmenee myös käytännön toimitustyössä, jossa juttujen määrittely saattaa oman kokemukseni mukaan muuttua kesken kirjoitusprosessinkin. Huomasin tämän pulman jo aineistoa kerätessäni, joten tästä tuloksesta ei pidä vetää liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Käytännössä tein rajausta luokittelemalla jutun henkilöhaastatteluksi, mikäli keskiössä oli nimenomaan jonkun henkilön tarina tai esimerkiksi syntymäpäivähaastattelu. Jos jutussa oli uutiskärki ja sen kärjessä tuotiin esille joku ajankohtainen tapahtuma tai uutinen henkilön kautta, luokittelin sen uutisiin. Feature-aineistoksi luokittelin jutut, jotka oli julkaistu selvästi feature-materiaalille kuuluvalla alustalla, esimerkiksi Sunnuntai- tai Lauantai-sivuilla tai jotka muuten olivat tyyliltään selvää featurea, esimerkiksi pitkää ja taustoittavaa journalismia jostain ilmiöstä. Jos juttu oli pituudeltaan melko lyhyt, sijoitin sen yleensä uutisiin, vaikka siinä olisi ollut featuren piirteitä. Tämä pohdintani kuvaa hyvin sitä, miten lehtitekstien konstruktiot ovat hienovaraisia ja toisiinsa limittyneitä ja olisi tärkeää määritellä niiden rajat selkeästi, jos keskittyy nimenomaan eri juttutyyprien vertailuun.

Oman selvitykseni puolesta voidaan todeta, että puhekielisyyttä esiintyy kaikissa eri juttutyypeissä. Tässä soveltamani kategorisoinnin perusteella puhekielisyyttä esiintyi selvästi eniten uutisissa.

Aineiston keräämisen jälkeen analyysin yhteydessä havaitsin, että uutiset olisi ehkä kannattanut luokitella erikseen politiikan uutisiin, kotimaan uutisiin ja niin edelleen, sillä selvästi vakavammissa poliittisissa uutisissa puhekieltä esiintyi vähemmän kuin aiheeltaan keveämmissä, kotimaan kesätapahtumia esittelevissä uutisissa. Kuitenkin tällainenkin luokittelu olisi aiheuttanut omat ongelmansa, sillä aina uutistenkaan rajausta ei ole selvästi aina vain yhtä tyyppiä: onko esimerkiksi uutinen Venäjän presidentti Putinin vierailusta Puhkharjulla kotimaan uutinen vai politiikan uutinen? Saarinen (2013: 57) havaitsee kuitenkin, että lukijoiden taholta politiikka ja uutiset koettiin selvästi vähemmän puhekielisiksi kuin kulttuuri, urheilu ja henkilöhaastattelut. Samaa mieltä olivat toimittajat omassa tutkimuksessani (Heinonen 2017: 57–58).

Kuvio 11. Puhekieliset ilmaukset eri osastoilla.

Puhekielisyys näkyi käytännössä kaikilla eri osastoilla lehdessä (ks. kuvio 11). Poikkeuksellisen paljon havaintoja löytyi Kaupunki-sivuilta, Kulttuuri-sivuilta ja Kotimaa-osastolta.

Toimittajien asenteita puhekielen käyttöä kohtaan käsittelevässä tutkimuksessani toimittajat kertoivat käyttävänsä puhekieltä mieluiten lifestyle-osastoilla (johon voidaan katsoa tässä esimerkiksi Koti-liite, Lauantai ja Sunnuntai-sivut), toiseksi eniten sitä suosittiin Urheilu-sivuilla ja kolmanneksi eniten Kulttuuri-sivuilla. Eniten puhekielen käyttöä vastustettiin politiikan, ulkomaan uutisten ja kotimaan uutisten yhteydessä. (Heinonen 2017: 58.)

Käsillä oleva analyysi paljastaa kuitenkin ristiriitoja toimittajien ajatusten ja käytännön toteutuksen välillä. Aiemman selvitykseni vertailussa on tosin havaintojen vertailua vaikeuttavana ongelmana, ettei sitä tehdessä voinut lajitella osastoja juuri Helsingin Sanomien käyttämään jakoon, vaan jouduin muodostamaan kaikkiin eri lehtiin toimivan jaottelun, jossa esimerkiksi lifestyle-nimistä kategoriaa ei suoraan löydy Helsingin Sanomien osastojaosta, vaikka sen alle sopivia artikkeleita kyllä löytyy useammaltakin osastolta. Tämä on huomioitava tehtäessä vertailua toimittajien kielellisten ideologioiden (Heinonen 2017) ja tässä käsiteltyjen kielellisten käytänteiden välillä.

Ulkomaat-osastolla puhekielisyysä esiintyi juttumääriin nähden todella vähän, vain 30 havaintoa. Niistä esimerkkeinä seuraava pienessä yhden palstan uutisen otsikossa ilmennyt havainto:

”Käytännössä kuvista ei kuitenkaan ole mitään hyötyä, koska *jeparifotarit* ovat unohtaneet lins-sisuojan päälle.” (HS 30.7.1997: B2, ”Hongkongin jeparifotarit”).

Puhekielinen ilmaus	Luokittelu	Juttutyyppi	Paikka lehdessä	Kenen äänellä kerrottuna	Paikka tekstissä
jeparifotarit	yleispuhekielinen sana	uutinen	ulkomaat	toimittaja	leipäteksti

Yhtenä syynä puhekielisyyksien vähäiseen määrään tekstissä saattaa olla sitaattien ja juttujen kääntäminen: kun autenttista puhekieltä ei kuule suoraan haastateltavalta, sitä ei myöskään tule juttuun. Havaitsin samalla tekstejä lukiessani myös, että käytännössä sellaisissa jutuissa, joissa haastattelut oli käännetty muusta kielestä suomeksi, ei sitaateissa esiintynyt ollenkaan puhekielisyyttä.

Tämä tukisi myös aiempaa havaintoani (Heinonen 2017: 62) siitä, että puhekielisyyden lisääminen juttuihin itse ei olisi toimittajalta toivottavaa. Yli 80 prosenttia vastaajistani 2017 kertoi, ettei ole itse lisännyt puhekielisyyksiä juttuun. Jos haastattelua käännetään kielestä toiseen, on käytännössä mahdotonta kääntää puhekielisiä ilmauksia luontevasti ja täysin vastaavasti, vaan toimittajan tai kääntäjän täytyisi silloin itse ikään kuin lisätä sopivaksi katsomansa ilmaus.

5. Pohdinta

Tässä luvussa kokoan analyysihavaintoja yhteen ja teen niistä johtopäätöksiä. Pohdin seuraavassa myös jatkotutkimuksen aiheita, jotka syntyivät analyysia tehdessä.

Se, että puhekielisyyksiä oli tyypillisesti paljonkin yhdessä jutussa ja sitten taas ei ollenkaan monessa, kertoo todennäköisesti siitä, että puhekielen käyttäminen on pitkälti toimittajan henkilökohtainen valinta, ja saattaa olla usein tietoinen valinta jutun kokonaisuudessa. Puhekieli ei siis niinkään kerro taitamattomasta kielenkäytöstä vaan voi olla myös tyylin rekisterin hallintaa. Toisaalta tämä yhtenäisen tyylin rakentaminen juttuun puhekielisyyksien kautta saattaa olla myös osin tiedostamatonta.

Aiemman tutkimukseni (Heinonen 2017) mukaiset toimittajien ihanteet puhekielisyyksistä lehtiteksteissä vastaavat tässä työssä todennettua todellisuutta osittain, mutta myös ristiriitoja löytyy.

Toimittajien ihanteet yhtenevät lehdissä näkyvän todellisuuden kanssa esimerkiksi siten, että suurin osa puhekielisyyksistä on sitaateissa, seuraavaksi eniten leipäteksteissä. Näin arvioivat toimittajat itsekkin omaa kirjoittamistaan (Heinonen 2017: 58). Toimittajien ihanteita vastasi myös se havainto, että puhekielen käyttö liittyi usein juurikin paikallisuuden tai haastateltavan persoonan korostamiseen jutussa, kuten he itsekkin toivoivat (Heinonen 2017: 36-38).

Osastajaon osalta tulos näyttää hyvinkin erilaiselta, sillä 57 prosenttia toimittajista väitti, ettei missään tapauksessa käyttäisi kotimaan uutisissa puhekieltä, vaikka nyt analyysin perusteella suurin osa puhekielisyyksistä sijaitsee uutisissa. Tässä on kuitenkin tarpeen muistaa omat ongelmani aineiston luokitteluissa uutisiksi ja muiksi teksteiksi.

Eroa oli myös siinä, että toimittajan omassa kerronnassa murteen käyttöä vierastettiin todella paljon (Heinonen 2017:54), mutta käytännössä sen osuus on yli 50 prosenttia kaikista puhekielisyyksistä ja on vielä kasvanut vuoteen 2017.

Kiinnostava havainto oli se, että puhekielisyydet ovat pysyneet laadultaan hyvin samanlaisina 20 vuoden ajan: suurin osa oli yleispuhekielisiä sanoja, seuraavaksi eniten murretta ja sitten puhekielisiä rakenteita. Murteellisista havainnoista voidaan päätellä, että Mantilan (1997 & 2004) luokituksen mukaan tarkasteltuna yleisten ja neutraalien puhekielen piirteiden käyttö on lisääntynyt, mutta leimautuneet ja kartettavat aluepuhekielisyydet sekä elävät paikallisuudet ovat selvästi vähentyneet vuoden 2017 havainnoissa verrattuna vuoden 1997 havaintoihin.

Laadultaan murteelliset havainnot ovat siis painottuneet uudemmassa aineistossa yleisiin ja neutraaleihin puhekielen piirteisiin.

Suurin ero tutkimuksessani vuosien välillä ilmeni murteen vähenemisenä. Tämä on yksi niistä seikoista, jotka riitelevät toimittajien ihanteiden kanssa. Mm. Mantila (1997: 6–8) näkee tilanteen niin, että on väitetty puhesuomen yhtenäistyvän, mutta näin ei olekaan käynyt, vaan jatkuvasti syntyy yhä enemmän puhekielen variantteja, jotka saattavat poiketa toisistaan jopa enemmän kuin vanhat murteet. Nykypuhekieltä luonnehtiva seikka onkin hänen mukaansa se, että varieteettien rajat eivät ole enää selkeitä. On pikemminkin olemassa joukko muuttujia, joiden mukaan jonkin puhekielisen esiintymän todennäköisyys kasvaa tai vähenee. (Mantila 1997: 6–8.) Vaikuttaa kuitenkin siltä, että toimittajat suosivat ainakin Helsingin Sanomissa yleispuhekielisiksi miellettyjä ilmauksia. Jollain tietyllä alueella ilmestytvässä sanomalehdessä tämä havainto voisi olla erilainen ja olisikin kiinnostavaa tutkia, miten eri alueiden lehtien murre-erot näkyvät.

Toimittajien ihanteisiin verrattuna hieman yllättävää on puhekielisten rakenteiden määrä: harva hyväksyy niitä ollenkaan, mutta silti todellisuudessa niitä esiintyy jatkuvasti, jopa puolet siitä määrästä, mitä murretta käytetään jutuissa. Tämä on kiinnostavaa siksi, että murteen käyttöä pidettiin taidokkaana, kun taas puhekielisiä rakenteita hyvinkin kartettavana asiana, kuten jo analyysiluvussa totean. Yksi selittävä tekijä voi olla toimittajien kiire ja huolimattomuus: osa puhekielisistä rakenteista saattaa olla käytännössä kirjoitusvirheitä: kun haastattelua kirjoitetaan puhtaaksi, kiireessä voi unohtua kielenhuolto.

Kiinnostava havainto on, että sanaluokkina tarkasteltuna puhekielen esiintymistä selkeästi suurin ryhmä on substantiivit, ja niiden määrä tekstin puhekielisyyksissä on kasvanut. Toiseksi eniten on verbejä ja muut sanaluokat tulevat tämän jälkeen. Eli puhekielisyyttä ilmaistaan eniten substantiivien kautta.

Puhekielisyyksien sijainti oli hyvin harvoin mikään muu kuin sitaatti tai leipäteksti, eli esimerkiksi kuvateksteihin tai erilaisiin faktalaatikoihin puhekieli päättyi harvoin.

Kokonaisvaltaisesti tutkimuksessani 20 vuoden aikana havaittava muutos on yllättävänkin pientä. Niinpä harvasta asiasta voidaan vain tämän tutkimuksen perusteella vetää johtopäätöksiä: enemmänkin niin, että puhekielen käyttö Helsingin Sanomissa on pysynyt jopa yllättävän samankaltaisena. Poikkeuksena voidaan pitää murteen käytön vähenemistä ja sen laadun muutosta, joka nousee esiin huomattavan selkeästi.

6. Yhteenveto

Eija-Riitta Grönrosin (2006) mukaan kieltä pohdittaessa kysytään usein, onko jonkin sanan käyttö sopivaa. Sopivuus riippuu yhteydestä, sillä sanoilla on erilaisia tyyllisävyjä. Puhekieli lehtitekstissä on yksi tällaista keskustelua herättävä aihe. Tutkijana pyrin olemaan arvottamatta näitä seikkoja itse hyviksi tai huonoiksi: yritän välttää puhumasta esimerkiksi virheistä, kun puhun puhekielisyyden käytöstä kirjoitetussa tekstissä.

Tutkimusta tehdessäni sain myös kiinnostavan läpileikkauksen uutisaiheisiin vuosina 1997 ja 2017. Kiinnostava huomio oli se, että 20 vuoden aikajänteellä uutisten aiheet olivat pysyneet yllättävän identtisinä: pakolaiset, ilmastonmuutos, yksityiset hoivakodit ja VR:n junien myöhästely toistuivat. Huvittavana sivuhuomiona havaitsin, että jopa jotkut haastateltavista olivat täysin samoja, kuten sarjakuvapiirtäjä Jorma Pitkänen, jonka 50-vuotisjuhlahaastattelusta tasan 20 vuoden kuluttua julkaistiin 70-vuotishaastattelu. 50-vuotishaastattelussa Pitkäsen murteelle annettiin paljon tilaa, mutta 70-vuotishaastattelu oli siistitty kirjakieliseksi myös sitaattien osalta. Tämä on linjassa sen huomioni kanssa, että murteen käyttö oli vähäisempää vuoden 2017 aineistossa.

Kiinnostava havainto, oli se, että usein puhekielisyyksiä oli useita samassa jutussa, jos niitä esiintyi. Tämä luultavasti kertoo siitä, että kirjoittaja on tietoisesti valinnut ottaa juttuunsa rennomman tyylin ja käyttää kokonaisvaltaisesti enemmän epämuodollisia sanavalintoja. Havaitsin myös, että yksittäinen juttu saattoi vaikuttaa todella paljon aineistoon: yhdestä uutisesta saattoi tulla yli 10 havaintoa, ja sitten taas lehti saattoi jatkaa monta sivua eteenpäin ilman yhtään havaintoa puhekielisyydestä. Tämä on syytä ottaa huomioon tutkimukseni tuloksia arvioidessa ja hyödynnettäessä.

Tutkimukseni heikkouksia on esimerkiksi se, että keskityin vain yhteen lehteen ja toisaalta se, että käsittelyssä on vain viikko kummaltakin vuodelta. Tällöin toimituksellisiin valintoihin vaikuttavat väistämättä painottavasti juuri ne toimittajat, jotka silloin ovat työvuorossa ja heidän kädenjälkensä ja tyylitajunsa valinnat korostuvat. Saattaa myös olla, että jostain syystä juuri näissä tutkimuksen kohteina olleissa heinäkuun viimeisissä viikoissa painottuvat tietynlaiset tilanteet, ja siksi tutkimukseni ei ole kaikilta osin täysin yleistettävissä. Suuntaa tästä kuitenkin saa, ja aihetta uusiin avauksiin lehtikielen ja puhekielen tutkimuksessa.

Eräs kiinnostava jatkotutkimuksen aihe voisi olla tarkempi syventyminen murteen ja lehtitekstien yhteyksiin. Onko todella niin, että murteen käyttö on vähentynyt, samalla kun on puhuttu

2000-luvun murrebuumista? Myös toimittajien asenteita nimenomaan murteellisuuksia kohtaan voisi tutkia tarkemmin esimerkiksi teemahaastattelujen avulla. Puhekieli ja lehtiteksti ovat tutkimuskohteena moniulotteinen asia, jonka ympäriltä on vielä paljon tutkimatta vaikka Haapanen (2017) ja Saviniemi (2015) ovat näyttäneet jo hyvää suuntaa.

Tutkimukseni heikkoutena voi pitää myös tutkijan subjektiivista otetta aiheeseen, sillä aina kun puhutaan osin tulkinnanvaraisista asioista, on riski siihen, että toinen tutkija luokittelisi havainnot toisin. Toisaalta juuri subjektiivinen tutkimusote mahdollistaa muiden huomioiden tekemisen samalla kuin aineistoa luokitellaan määrällisesti.

Puhe- ja kirjakielen rajoja joutui useaan kertaan tutkimuksen aikana miettimään. Ne ovat aina olleet liikkuvia ja tulevat olemaan vastakin. Se, mihin virallinen kirjakieli etenee, on kiinnostavaa nähdä. Yleensä lehdet ovat olleet tässä suunnannäyttäjiä: esimerkiksi sanaa *festari* näkyi aineistossani 10 esiintymiskerran verran. Tuntui, että Helsingin Sanomat on hyväksynyt sen viralliseksi kieleksi. Osiltaan juuri tämän sanan yleisyyteen vaikutti varmasti tutkimusaineistoni ajankohta heinäkuun lopussa, kesäfestivaalikauden keskellä. Onkin kiinnostavaa nähdä, poistuuko merkintä ark. tästä sanasta myöhemmin.

Kamppailin jo ensimmäisen graduni kanssa sen kanssa, olenko jonkinlaisessa tieteellisessä kuilussa yhteiskuntatieteiden ja kielitieteiden, journalistiikan ja fennistiikan, välissä. Kuten ensimmäisen työni aikana huomasin, tämä kuilu asettaa omat haasteensa, mutta on lopulta kokonaisuuden kannalta enemmänkin mahdollisuus: kahden alan tieteellisen taustan omaavana joutuu jatkuvasti tekemään kompromisseja ratkaisuisaan, mutta toisaalta silloin käytössä on tavalista laajempi näköala

Tieteellinen tutkimus pro graduista eteenpäin ja väitöskirjatasolla on harvoin enää yksiselitteisesti yhden alan tutkimusta, vaan eri tieteenalat limittyvät toisiinsa, kuten nyt tässä gradussani. Hyvä esimerkki on Maija Saviniemen väitöskirja (2015), joka yhdistää juurikin journalistiikkaa ja fennistiikkaa ja oli itselleni ensimmäinen kimmoke lähteä tekemään tutkimusta journalistisen kielen parissa.

Oma tutkijapositioni on mahdollistanut mielestäni hyvän otteen aineistoon: käytännön kokemus lehtikielen tuottamisesta ja myös sen editoinnista auttaa näkemään olennaisia asioita ja toisaalta ymmärtämään valintoja.

Vaikka Helsingin Sanomien kielenhuoltaja Ville Eloranta (2013) kokee tyylin hapuiluksi uutiseen liian arkiset sanat, kuten petrata, syynätä ja tuplata, itse en tahdo arvottaa näitä ilmauksia hyviksi tai huonoiksi. Uutisiakin on monenlaisia, ja tekstilajin rajat joustavat.

Kuten Eloranta (2013) sanoo: Suomen kieli herättää tunteita myös toimituksen sisällä: siitä puhutaan paljon ja sitä pidetään rakkaana, vaikkei tätä aina lehden kieliasusta uskoisikaan. Ja toisaalta, yksittäiset toimittajat ovat aina kapinoineet virallisia ohjeita vastaan ja vapaus tehdä omia valintoja on ammattieettisesti ammattikunnalle tärkeää (Heinonen 2017: 75). Näinpä lehden kieli tulee varmasti jatkossakin elämään omaa elämäänsä ja poikkeukset lehtiteksteissä vahvistavat sääntöjä.

LÄHTEET

GRÖNROS EIIJA-RIITTA 2006: Arkikielestä yleiskieleen. *Kielikello* 4/2006.

HAAPANEN, LAURI 2011: Sitaattien tehtävät ja tekeminen kaunokirjallis-journalistisissa lehtijutuissa. *Media & viestintä : kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimuksen lehti*. 3/2011 s. 64-89.

HAAPANEN LAURI 2015: Näin toimittajat tekevät sitaatteja. *Kielikello* 3/2015.

HAAPANEN LAURI 2017: *Quoting Practices in Written Journalism*. Tohtorinväitöskirja. Helsingin yliopisto.

HAKULINEN, AULI 2006: Puhutun kielen kielioppi ja koulu. Teoksessa Harmanen, Minna – Siironen, Mari (toim.), *Kielioppi koulussa*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLX, s. 127–136. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

HAKULINEN, AULI – KAUPPINEN, ANNELI – LEIWO, MATTI – PAUNONEN, HEIKKI – RÄIKKÄLÄ, ANNELI – SAUKKONEN, PAULI – YLI-VAKKURI, VALMA – ÖSTMAN, JAN-OLA & ALHO, IRJA (TOIM.) 2002: *Kieli ja sen kieliopit. Opetuksen suuntaviivoja*. Helsinki: Opetusministeriö, Edita.

HEIKKINEN, VESA – MANTILA, HARRI 2011: *Kielemme kohtalo*. Helsinki: Gaudeamus.

HEINONEN, SANNA 2017: *Lasten pitää puhua puhekieltä, presidentin ei. Lehtikieli ja puhekielisyys: toimittajien mielipiteitä puhekielen käyttämisestä sanomalehdissä*. Tampereen yliopisto: Pro gradu -tutkielma. Viestintätieteiden tiedekunta.

HIIDENMAA, PIRJO 2003: *Suomen kieli – who cares?* Helsinki: Otava.

HIRSJÄRVI, SIRKKA – HURME, HELENA 2008: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus: Helsinki.

ELORANTA, VILLE 2013: Kiirettä ja suuria tunteita – Kielenhuoltoa Helsingin Sanomissa. *Kielikello* 2/2013.

KORHONEN, RIITTA – LAPPALAINEN, HANNA 2013: Kieli muuttuu – rikkautta vai rappiota. *Kielikello* 4/2013.

KOTUS 2007: Internet tai internet. Suomen kielen lautakunnan suositus 12.3.2007. https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/suosituksset/internet_tai_internet (Luettu 3.6. 2019.)

LABOV, WILLIAM 1972: *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

LAHDENMÄKI, ARI 2001: Arkisen ja asiatyylin rajamailla. *Kielikello* 1/2001.

LAHTINEN, SAARA – TUOMIKOSKI, SAARA 2004: Paikallisuus paikallislehdissä. Artikkelit teoksessa *Lehtikieli tutkimuskohteena* (toim. Markku Varis) Oulun yliopisto. s. 63-78.

LILLIS, THERESA 2013: *The Sociolinguistics of written*. Edinburgh University press

IKOLA, OSMO 2004: Suomen kirjakieli. Teoksessa Aalto, Seija – Hakulinen, Auli – Laalo, Klaus – Leino, Pentti – Lieko, Anneli (toim.) *Kielestä kiinni*, Tietolipas 113, s.165– 185. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 3/2004, s. 322–346.

MANTILA, HARRI 1997: Johdanto. Teoksessa Makkonen, Seija – Mantila, Harri (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sosiolingvistinen variaatio*, s. 1–23. Oulun yliopisto: Suomen ja saamen kielen logopedian laitoksen julkaisuja 8.

MIELIKÄINEN, AILA 2001: Kirjoitettua murretta. *Kielikello* 4/2001.

PAANANEN, RITVA 1996: Kuuntelija radion kielen normittajana. *Virittäjä*, 100(4), 520.

PAUNONEN, HEIKKI 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. *Virittäjä*, 99(4), 501.

PIETILÄ, VEIKKO 1973: *Sisällön erittely*. Helsinki: Gaudeamus.

PIIPPO, IRINA –VAATTOVAARA, JOHANNA–VOUTILAINEN, EERO 2016: *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat*. Arthouse.

SAARINEN, JENNI 2013: *Puhekieliset ilmaukset sanomalehtitekstissä – kahden ikäryhmän käsityksiä*. Tampereen yliopisto: Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen oppiaine. Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.

SAHI, ANNIINA 2013: Kaikkien ja ei kenenkään vastuulla. Kysely- ja haastattelututkimus Suomen seitsenpäiväisten sanomalehtien kielenhuoltokäytännöistä. Jyväskylän yliopisto: Pro gradu -tutkielma. Viestintätieteiden laitos.

SAVINIEMI, MAIJA 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä : toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja –diskurssit*. Tohtorinväitöskirja. Acta Universitatis Ouluensis. B, Humaniora 127.

SUHOLA, AINO – TURUNEN SEPPO – VARIS MARKKU 2005: *Journalistisen kirjoittamisen perusteet*. Helsinki: Finn lectura.

TIITTULA, LIISA – NUOLIJÄRVI PIRKKO 2013: *Puheen illuusio suomenkielisessä kaunokirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

TIITTULA, LIISA – NUOLIJÄRVI PIRKKO (TOIM.) 2016: *Puheesta tekstiksi -kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

TIITTULA, LIISA 1992: Puhuva kieli. *Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Loimaa: Finn lectura.

TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi

VEHKALAHTI, KIMMO 2008: *Kyselytytkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsinki: Tammi.

VIINIKKA, JENNI – VOUTILAINEN EERO 2013: Ääniä ilmassa, merkkejä paperilla – puhutun ja kirjoitetun kielen suhteesta. *Kielikello* 3/2013.

